

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE SOCIOLOGIE ȘI ASISTENȚĂ SOCIALĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ DE SOCIOLOGIE**

**TRANZIȚIA TINERILOR DIN
SISTEMUL DE PROTECȚIE LA VIAȚA
INDEPENDENTĂ
Rezumatul tezei de doctorat**

**Conducător științific:
Prof. Univ. Dr. MARIA ROTH**

**Doctorand:
IOANA BOLDIȘ**

**CLUJ-NAPOCA
2018**

CUPRINSUL TEZEI DE DOCTORAT

CAPITOLUL 1	1
1.1. Problema studiată.....	3
1.2. Definierea problemei	5
1.2.1. Pattern-uri tranziționale ale populației tinere.....	5
1.2.2. Tinerii din sistemul de protecție – un grup vulnerabil.....	9
1.2.3. Tranziția tinerilor din sistemul de protecție spre viața independentă ca problemă socială 12	
1.2.4. Bariere și factori facilitatori ai tranziției tinerilor din sistemul de protecție spre viața independentă	18
1.2.5. Modelul conceptual al tranziției tinerilor din asistență maternală către o viață independentă	23
1.3. Întrebări de cercetare.....	25
1.4. Delimitări conceptuale	26
1.5. Structura lucrării	29
CAPITOLUL 2	31
2.1. Teoria rolurilor sociale.....	32
2.2. Teoria capitalului social și suportului social.....	33
2.3. Teoriile identitare.....	34
2.4. Teoria sistemică	39
2.4.1. Sistemul de protecție a copilului.....	40
2.4.2. Perspectiva sistemică asupra familiei și bunăstării copilului.....	43
2.5. Teorii privind relația părinte – copil/tânăr	47
2.5.1. Perspectiva deprivării parentale.....	48
2.5.2. Teoria atașamentului.....	49
CAPITOLUL 3	54
3.1. Designul cercetării și proceduri adoptate.....	54
3.2. Instrumente și prelucrarea datelor.....	57
3.3. Participanți	60
3.4. Conceptualizarea aspectelor identitare la tinerii din asistență maternală aflați în tranziția spre viața independentă.....	63
3.4.1. Identitate și scopuri	63
3.4.1.1. Întrebări de cercetare.....	65
3.4.1.2. Rezultate și discuții.....	66
3.4.2. Identitatea vocațională	75
3.4.2.1. Întrebări de cercetare.....	78
3.4.2.2. Rezultate și discuții.....	79
3.4.3. Identitate socială, timp liber și comportamente de risc.....	98
3.4.3.1. Întrebări de cercetare.....	106
3.4.3.2. Rezultate și discuții.....	108
3.4.4. Identitatea culturală și etnică	119
3.4.4.1. Întrebări de cercetare.....	120
3.4.4.2. Rezultate și discuții.....	121
3.4.5. Identitatea socială în contextul relațiilor cu familia naturală și de plasament	124
3.4.5.1. Întrebări de cercetare.....	128
3.4.5.2. Rezultate și discuții.....	130
3.5. Tranziția spre viața independentă – percepția tinerilor din asistență maternală asupra acestui proces	143
3.5.1. Pregătirea pentru viața independentă.....	145

3.5.2. Percepția tinerilor asupra tranziției spre viața independentă și asupra serviciilor de pregătire pentru inserția socio-profesională.....	147
3.5.3. Întrebări de cercetare.....	149
3.5.4. Rezultate și discuții.....	150
3.6. Limite ale cercetării.....	163
CAPITOLUL 4.....	165
4.1. Procedură.....	166
4.2. Instrumente și prelucrarea datelor.....	167
4.3. Participanți.....	174
4.4. Asistența maternală ca serviciu de tip familial. Caracteristici, funcționare și relaționare în cadrul sistemului familial.....	175
4.4.1. Aspecte generale ale asistenței maternale.....	177
4.4.2. Funcționarea familiilor de asistență maternală ca sistem și impactul acestora asupra tinerilor aflați în plasament.....	179
4.4.3. Rolul practicilor parentale în viața tinerilor și în tranziția acestora spre vârsta adultă.....	183
4.4.4. Întrebări de cercetare.....	191
4.4.5. Rezultate și discuții.....	191
4.5. Rolul asistentului maternal în procesul de pregătire pentru viața independentă.....	204
4.5.1. Întrebări de cercetare.....	208
4.5.2. Rezultate și discuții.....	209
4.6. Limite ale cercetării.....	226
CAPITOLUL 5.....	227
5.1. Concluzii finale.....	228
5.1.1. Concluzii ale cercetării privind tinerii din asistență maternală.....	229
5.1.2. Concluzii ale cercetării privind asistenții maternali.....	232
5.1.3. Analiză comparativă a datelor.....	236
5.2. Recomandări finale și propunerea unui model de abordare a pregătirii pentru tranziția spre viața independentă.....	240
5.3. Contribuția cercetării.....	249

Cuvinte cheie: adolescent, tânăr, asistență maternală, tranziția adolescență-tinerete, viață independentă, identitate, sistemul de protecție a copiilor, parenting.

Semnificația cercetării și structura tezei

Această lucrare își propune să prezinte perspectiva tinerilor aflați în sistemul de protecție, în particular a celor aflați în asistență maternală, asupra tranziției spre viața adultă independentă. Ne-am focalizat asupra asistenței maternale, deoarece atât în plan național cât și internațional, tendința este de a dezvolta cu prioritate serviciile de tip familial, și restrângerea celor de tip rezidențial. Am explorat și perspectiva adulților care lucrează cu acești tineri, mai precis a asistenților maternali. Datele prezentate pot facilita cunoașterea în profunzime a acestui proces și generarea de posibile soluții.

Argumentul de bază al lucrării este înțelegerea în profunzime a procesului de pregătire de care tinerii beneficiază pentru momentul părăsirii sistemului de protecție - ce criterii și strategii aplică sistemul de protecție prin intermediul asistenților maternali (*in loco parentis*), cum funcționează sistemul familial în care acești tineri sunt integrați, dar mai ales cine sunt acești tineri și care este percepția lor asupra acestui proces.

Datele din literatura de specialitate arată că, încă nu există un model unitar de lucru eficient și adaptat la nevoile acestei categorii de tineri în momentul trecerii lor la viața adultă independentă, programele și strategiile în acest domeniu fiind încă în dezvoltare. Eficiența și rezultatele pe termen lung ale strategiilor de pregătire pentru viața independentă din România nu sunt operaționalizate, cuantificate, cuprinse în studii longitudinale.

Tocmai din acest motiv, este necesar să înțelegem cum funcționează lucrurile în prezent, care sunt punctele tari și care sunt domeniile de vulnerabilitate ale strategiilor care se aplică. Altminteri, riscăm să propunem diverse variante de intervenție și să ne aflăm mereu în același punct de încercare-eroare, fiind dificil să dezvoltăm programe sustenabile pe termen lung.

Pe lângă datele prezentate cu privire la pregătirea tinerilor pentru tranziția spre viața independentă, așa cum este ea percepută de către tineri și adulții în îngrijirea cărora se află, lucrarea cuprinde și o serie de recomandări pentru optimizarea programelor de pregătire destinate acestor tineri.

Principalele întrebări de cercetare care ne-au ghidat în realizarea acestei lucrări sunt:

Care sunt aspectele specifice ale pregătirii tranziției tinerilor din asistență maternală în România și cum se raportează ele la protecția de tip rezidențial?

Ce criterii trebuie respectate pentru a facilita această tranziție și intrarea în rolurile specifice vârstei adulte?

Care sunt rețererele de dezvoltare identitară în cazul tinerilor din sistemul de protecție care pot facilita procesul de tranziție?

Ce caracteristici parentale sau funcționale specifice asistenței maternale sunt necesare pentru o bună pregătire socială și emoțională a tinerilor pentru viața independentă?

Ce servicii sunt oferite tinerilor din asistență maternală în perioada premergătoare acestei tranziții pentru a facilita inserția socio-profesională consecutivă părăsirii sistemului de protecție?

Care sunt punctele tari și vulnerabile ale serviciilor de pregătire în termenii nevoilor acestor tineri și accesibilității serviciilor?

Pentru a răspunde acestor întrebări, am realizat **două cercetări**, prima incluzând tineri care beneficiază de o măsură de protecție (plasament la asistent maternal) iar a doua cercetare – adulții care se ocupă de îngrijirea și pregătirea acestor tineri în vederea tranziției spre viața independentă (asistenți maternali). Ambele cercetări au avut în comun analiza procesului de pregătire pentru viața independentă din perspectiva celor două categorii majore de actori implicați (tinerii, respectiv asistenții maternali).

Participanți. Cele două cercetări au inclus un număr de total de 220 de participanți. Prima cercetare a fost realizată pe un lot de 54 tineri din sistemul de asistență maternală (media de vârstă 17,20 ani; timpul petrecut în sistem de protecție, M= 12,03 ani), ale căror răspunsuri au fost comparate cu cele ale unui lot similar de tineri din sistemul rezidențial de protecție (N=54, vârstă medie= 18,43; timpul petrecut în sistem de protecție, M= 11,90 ani). A doua cercetare a inclus un lot de 112 adulți care se ocupă de îngrijirea tinerilor aflați cu măsură de plasament la asistent maternal (vârsta medie= 55,6 ani; majoritatea cu un nivel mediu de educație, 89,29% și statut marital – căsătorit, 92,86%).

Design și procedură. Cu privire la designul cercetărilor și procedurile adoptate, în cadrul ambelor cercetări am urmărit atât factori individuali cât și contextuali, utilizând atât o analiză centrată pe variabile cât și pe persoană. Designul a fost mixt, atât cantitativ cât și calitativ, bazându-se atât pe date numerice cât și pe observații cu privire la experiențele și cunoștințele participanților. Partea calitativă a urmărit identificarea cât mai multor implicații practice ale datelor obținute.

Instrumente. Metoda de culegere a datelor a fost ancheta sociologică (pe bază de interviu și chestionar). Datele cantitative au fost culese cu instrumente standardizate, validate pe populație românească sau instrumente adaptate după chestionare relevante pentru aspectele urmărite în cadrul lucrării. Datele cantitative au fost dublate și aprofundate de date calitative obținute în cadrul interviurilor individuale și de grup.

În scopul culegerii datelor, au fost aplicate 8 chestionare și 6 ghiduri de interviu diferite, fiind operate 40 de interviuri individuale și 3 focus grupuri. Aceste instrumente au generat o cantitate mare de date cantitative și calitative, prezentate și discutate pe parcursul prezentei teze.

Prelucrarea datelor. Datele cantitative și calitative prezentate și analizate în cadrul acestei lucrări au fost culese în perioada 2013 - 2017 iar prelucrarea lor s-a realizat cu ajutorul a două instrumente de analiză: Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) – pentru datele cantitative; Atlas.ti – pentru datele calitative. A fost utilizat și Microsoft Office Publisher pentru prezentarea anumitor date în cadrul lucrării (layout/output-uri).

Prelucrările statistice au inclus analize de frecvențe și medii, realizarea unor corelații și analize de varianță. În cazul datelor calitative am utilizat analiza comparativă, analiza de interviu, împărțirea pe clustere etc. Datele calitative au fost codificate și prelucrate, pe baza lor s-a urmărindu-se identificarea unor tendințe, relații între variabile etc.

Structura lucrării. Lucrarea a fost structurată pe cinci capitole, astfel:

- în cadrul primului capitol: abordarea problematicii studiate în contextul fenomenelor sociale naționale și internaționale cu privire la tranziția tinerilor spre viața independentă (în general) și a celor din asistență maternală (în particular).
- cadrul teoretic adaptat domeniului de studiu al lucrării, bazat pe studii cât mai recente și cu o relevanță ridicată în acest domeniu se regăsește în cel de-al doilea capitol.
- capitolele trei și patru cuprind analiza datelor cantitative și calitative culese precum și integrarea coerentă a acestora, în acord cu cadrul teoretic și cercetările actuale.
- în capitolul final am realizat concluzii și recomandări cu aplicabilitate practică și am inclus propunerea unui model de abordare și înțelegere a tranziției tinerilor din asistență maternală spre viața independentă, bazat atât pe premise teoretice cât și practice.

CAPITOLUL 1

INTRODUCERE ÎN PROBLEMATICA TRANZIȚIEI TINERILOR CĂTRE VIAȚA DE INDEPENDENȚĂ

O societate dezvoltată depinde de funcționarea și independența adulților emergenți. Inabilitatea tinerilor de a realiza cu succes tranziția spre vârsta adultă plasează familiile și comunitatea într-o situație dezavantajată – sub constrângerea de a-i susține în continuare pe acești tineri. Din acest motiv este important să cunoaștem barierele dar și factorii de succes în pregătirea tinerilor din sistem de protecție pentru viața independentă – putând astfel maximiza dezvoltarea noii generații de adulți care au beneficiat anterior de o măsură de protecție specială (Copeland, 2010; Furstenberg et al., 2004).

Pornind de la aceste premise, în lucrarea de față am urmărit să înțelegem factorii care influențează procesul tranziției tinerilor din asistență maternală către o viață independentă și să identificăm ce oferă sistemul de protecție (asistența maternală în particular) pentru acest grup de tineri – strategiile, mijloacele, pregătirea efectivă a tinerilor care urmează să părăsească sistemul de protecție.

Cercetările privind tinerii din asistență maternală arată că populația din această categorie întâmpină un număr semnificativ de provocări în cursul tranziției spre vârsta adultă. Pentru a atenua aceste dificultăți, au fost dezvoltate diverse strategii de pregătire pentru viața independentă, atât intra cât și inter-sistemice, în care se investesc anual resurse financiare consistente. Cu toate acestea, chiar și în statele dezvoltate, care au o experiență mult mai extinsă și durabilă cu programul de asistență maternală, există relativ puține cercetări cu privire la programele și serviciile de pregătire pentru viața independentă și la efectele acestora pe termen lung, unul dintre motive fiind probabil și constrângerile metodologice, care afectează posibilitatea de generalizare a datelor (Collins, 2001; Montgomery et al., 2006; Naccarato & DeLorenzo, 2008; în Mares, 2010).

Tinerii din sistemul de protecție reprezintă un grup vulnerabil, expus deseori prejudecăților și marginalizării sociale. În prezent, există programe la nivel național (atât la nivelul instituțiilor de stat cât și la nivelul ONG-urilor) pentru sprijinirea tinerilor care părăsesc sistemul de protecție, în scopul unei adaptări cât mai eficiente la cerințele vieții adulte - dar așa cum se poate vedea din statisticile existente, situația acestora necesită încă intervenții susținute.

În cadrul lucrării, ne-au interesat, în sens larg, factorii care influențează procesul de tranziție de la sistemul de protecție spre viața independentă în contextul fenomenelor sociale cu privire la tineri și dacă putem aborda această tranziție ca pe o problemă socială - demers fundamentat pe respectarea unor repere sociologice importante.

În sens restrâns, am încercat să surprindem cum funcționează serviciile de asistență maternală, dacă pe lângă serviciile de protecție efective asigură și o pregătire pentru viața independentă, destinată tinerilor care urmează să părăsească sistemul, precum și dacă pregătirea oferită prezintă premisele necesare pentru o bună inserție socio-profesională a tinerilor.

Pattern-uri tranziționale ale populației tinere

Tranziția tinerilor spre viața independentă a suscitat un interes ridicat în mediul academic, politic precum și în media, în ultimii ani. Efectele bugetare ale unei tranziții ineficiente, emigrarea precum și preocuparea pentru alte fenomene conexe cum ar fi scăderea natalității sau congruența redusă între educație și cerințele pieței muncii au determinat statele

să reflecteze asupra dezvoltării unor politici sociale eficiente pentru facilitarea tranziției tinerilor spre viața independentă.

Asumpția noastră în această lucrare este că în măsura în care intrarea în rolurile specifice vârstei adulte este mai ușoară și mai adaptată nevoilor tinerilor, efectele economice și sociale vor fi mai favorabile pe termen lung, atât pentru individ, cât și pentru stat.

Tranziția spre viața adultă implică o serie de (sub)tranziții specifice cum ar fi: finalizarea studiilor și intrarea în domeniul ocupațional, părăsirea casei părintești, stabilirea unei relații de cuplu și nu în ultimul rând - parentalitatea. Inițial, acest proces era perceput ca finalizat odată cu parcurgerea tuturor acestor stadii. Studiile mai recente arată însă că apar și stadii intermediare în cursul vieții, caracterizate de explorări ample ale identității, stilului de viață și posibilităților de carieră – explorări care temporizează unele dintre aceste tranziții. Tranziția spre viața adultă trebuie privită atât ca un proces cât și ca un stadiu developmental, necesitând anumite achiziții psihologice, abilități sociale și mai ales prezența activismului (Arnett, 2000; Buchmann, 1989; Elder, 1985; Elder et al., 2003; Elder & Shanahan, 2006; Furstenberg et al., 2005; Gauthier, 2007a; George 1993; Heckhausen, 2002; Shanahan, 2000; Shanahan & Porfeli, 2002).

Analizând prevalența și timing-ul evenimentelor tranziționale în Europa, se remarcă trei tendințe majore:

- perioada de tranziție spre vârsta adultă a fost extinsă considerabil pentru grupurile mai tinere, fiind observați mai mulți markeri ai decalajului tranzițional la multiple paliere;
- se remarcă diferențe de vârstă în realizarea tranzițiilor aferente de la stat la stat (cele mai mari diferențe fiind în jurul vârstei de 25 de ani); tendințele de gen sunt similare, fără diferențe semnificative între bărbați și femei – cu excepția faptului că bărbații tind să își întemeieze o familie la o vârstă mai avansată decât femeile.
- se observă o destandardizare a tranziției spre viața adultă, care se referă la faptul că secvențele specifice de evenimente tranziționale sunt experimentate de un număr mai redus de tineri, apar la vârste mai dispersate și prezintă o variație mai amplă a duratei (Buchmann & Kriesi, 2011).

Tranziția spre viața independentă este marcată de un grad crescător de incertitudine la nivel european. Caracteristicile societale pot însă media impactul factorilor de micronivel. În acest context, instituțiile statului pot influența comportamentele tranziționale prin stabilirea unui set de oportunități și constrângeri față de care tinerii manifestă reacții de răspuns (e.g. sprijinul statului în perioada de tranziție constituind o strategie eficientă de adresare nevoii tinerilor de autonomie și experimentare). Spre exemplu, politicile ineficiente privind accesibilitatea locuințelor pentru tineri sunt asociate cu o amânare a părăsirii casei părintești și cu o temporizare a anumitor evenimente tranziționale; în timp ce un sistem educațional puternic orientat vocațional permite o intrare controlată și stabilă pe piața muncii (Mills & Blossfeld, 2005; Mulder et al., 2002; Sobotka & Toulemon, 2008).

Pattern-uri similare se înregistrează și în Statele Unite ale Americii, unde conceptualizarea vârstei adulte și cadrul temporal pentru atingerea ei sunt în schimbare. Acest fapt implică consecințe și costuri suplimentare asupra instituțiilor care îi susțin pe adulții emergenți (Schoeni & Ross, 2004; Copeland, 2010).

Studiile din România arată că tinerii sunt în general slab pregătiți pentru tranziția spre viața independentă, în calea autonomiei stând în principal dependența financiară și psihologică față de familie. Tinerii tind să perceapă mediul socio-profesional ca fiind neprietenos, cu multe obstacole dificil de depășit pentru ei și tind să aibă abilități scăzute pentru evaluarea riscului și gestionarea situațiilor de criză (Anghel & Dima, 2008). Conform studiilor recente, inserția socio-profesională a tinerilor este în principal afectată de integrarea pe piața muncii, nivelul de educație, posibilitățile de rezidență, starea de sănătate și participarea socială (Neagu & Petrescu, 2017).

Tinerii din sistemul de protecție – un grup vulnerabil¹

Anual, aproximativ 5000 de tineri urmează să părăsească sistemul de protecție fiind nevoiți să se integreze în viața socială și profesională. Este o etapă a vieții dificilă pentru orice tânăr, dar cu atât mai dificilă pentru tinerii care au beneficiat până la această vârstă de o măsură de protecție în sistem public sau privat și rămân fără sursele anterioare de sprijin (Muga et. al, 2005).

Mai multe studii au identificat câteva aspecte disfuncționale ale sistemului de protecție din România, cum ar fi: absența sau calitatea scăzută a pregătirii pentru viața independentă; dezechilibrul între drepturi și responsabilități; presiunea specialiștilor din sistem asupra tinerilor de la care așteaptă să devină “instant” adulți; lipsa sau insuficienta pregătire a personalului pentru a gestiona cu succes munca cu acești tineri, satisfacția profesională scăzută față de condițiile și presiunile de la locul de muncă etc. (Anghel & Beckett, 2007; Câmpean, 2004; Dickens & Serghi, 2000; în Anghel & Dima, 2008).

Dificultăți similare sunt menționate și de Neagu și Petrescu (2017): dezvoltarea neunitară a serviciilor de suport pentru tinerii post-instituționalizați și a programelor specifice de integrare socio-profesională a acestora; numărul insuficient de personal atât în managementul de caz, cât și al specialiștilor în dezvoltarea deprinderilor de viață independentă; marginalizarea/excluderea tinerilor care provin din sistem de protecție atât în școală cât și la angajare; insuficiența suportului psihologic și financiar acordat de sistemul public asistențelor maternale pentru a sprijini tinerii asistați; slaba dezvoltare a serviciilor de integrare socială și profesională și a serviciilor de dezvoltare a deprinderilor de viață independentă; lipsa suportului pentru dezvoltarea de servicii de integrare socială și profesională de către sectorul ONG.

În plus, în cazul tinerilor din sistemul de protecție, expectanțele sistemice și societale sunt ca tranziția spre viața independentă să urmeze în continuare standardele clasice: educație, carieră, rezidență, familie. Odată părăsit sistemul de protecție, ei nu mai au posibilitatea de a reveni la vechea rezidență, în timp ce tinerii din populația generală au posibilitatea de a reveni la părinți în cazul în care lucrurile nu evoluează favorabil pentru ei odată cu începerea vieții independente ca și adulți. Acest fapt mărește decalajul și mărește dezavantajele tinerilor din sistemul de protecție în raport cu tinerii din populația generală.

Modelul conceptual al tranziției tinerilor din asistență maternală către o viață independentă

Pornind de la recunoașterea complexității problematicii tranziției tinerilor din asistența maternală, în cadrul acestei lucrări, am ales să studiem interdependența factorilor individuali și sistemici precum și procesele particulare care pot facilita tranziția tinerilor spre viața adultă (pregătirea individuală și instituțională pentru viața independentă, identificarea serviciilor tranziționale și post-tranziționale necesare și adaptate nevoilor acestor tineri etc). Aspectele generale studiate se regăsesc în fig. 1 și ele sunt dezvoltate pe parcursul lucrării.

Deoarece cel mai proeminent factor individual care emerge în tranziția spre viața independentă este identitatea, am ales să studiem și să aprofundăm acest construct pe parcursul lucrării. Procesele identitare intervin în fiecare dintre tranzițiile subiacente tranziției spre viața adultă (în domeniul educațional, ocupațional, familial etc.), studiul acestora având o utilitate ridicată în înțelegerea tranziției dar și în identificarea barierelor sau factorilor facilitatori care produc efecte asupra ei.

¹ Anumite secțiuni din subcapitolele 1.2.2. – 1.2.4. au fost publicate în (2014) Youth Transition From Care to Independent Adulthood: a Social Problem? Revista de Asistență Socială, anul XIII, 4/2014, 1-19

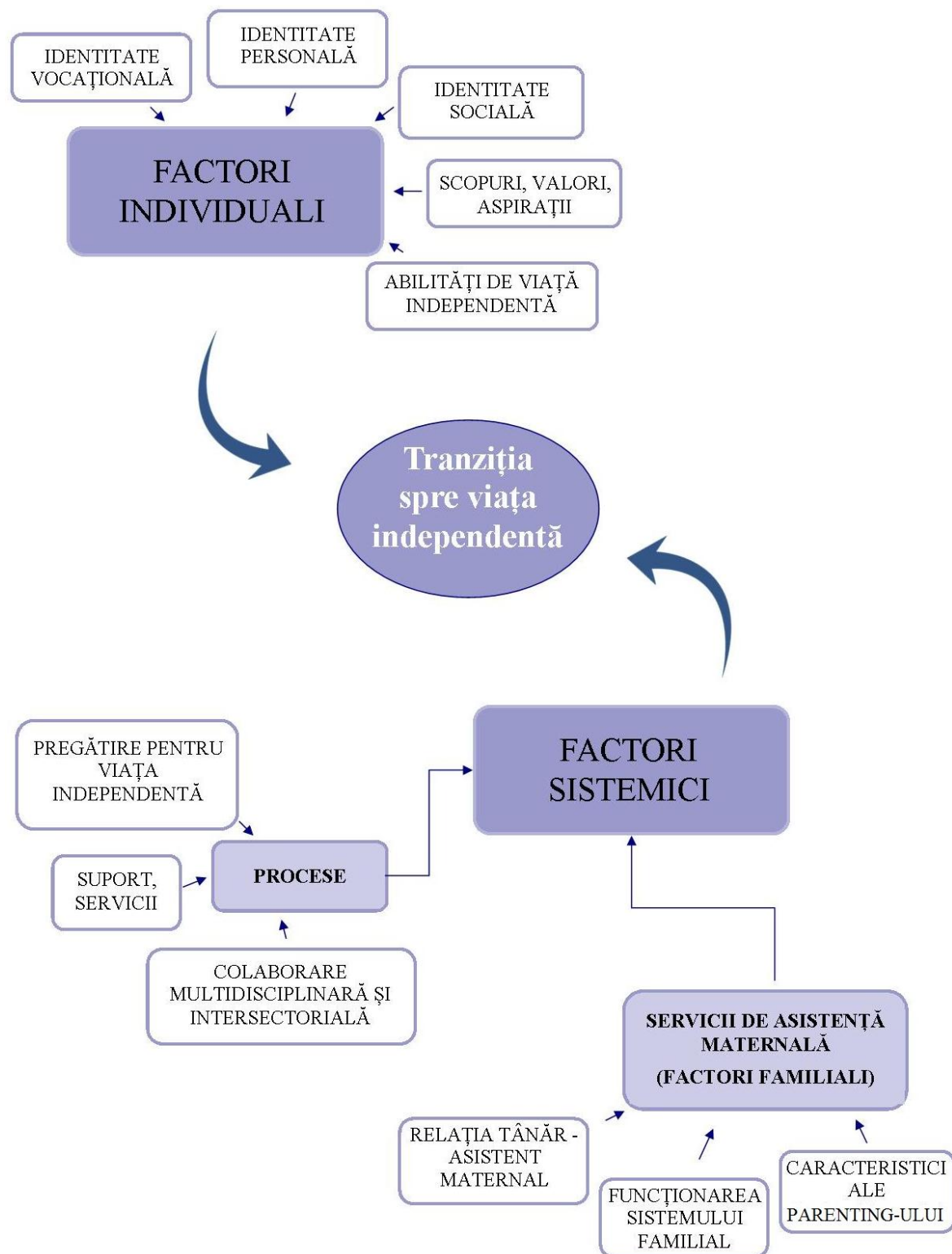

Figura 1. Factori care pot produce consecințe favorabile în tranziția tinerilor din asistență maternală spre viața independentă

În cadrul sistemului de protecția copilului, tinerii care au constituit grupul țintă al studiului nostru, au beneficiat de servicii de tip familial, motiv pentru care am ales să studiem funcționarea sistemelor familiale implicate (de asistență maternală) pentru a explora în ce

măsură acestea reușesc să răspundă nevoilor tinerilor aflați în plasament, în perioada premergătoare începerii vieții independente.

Referitor la procesele sistemice (indiferent dacă vorbim de sistemul familial, de protecția copilului sau de macrosistem) care susțin tranziția spre viața independentă - cum ar fi un proces complex și adaptat de pregătire și de susținere a tinerilor precum și de colaborare intra și interinstituțională – am ales să studiem percepția tinerilor din asistență maternală și a adulților în îngrijirea cărora se află cu privire la serviciile existente în acest sens. Percepția lor este crucială pentru încrederea pe care ei o au în sistem și în soluțiile pe care sistemul le oferă sau le propune pentru viitorul lor.

CAPITOLUL 2

TEORIILE TRANZIȚIEI

În cadrul celui de-al doilea capitol al lucrării am abordat diverse teorii ale tranziției. Alături de acestea am prezentat și teoria sistemică și teorii privind relația părinte-tânăr (relevante pentru relația asistent maternal-tânăr) care au o aplicabilitate imediată în studiul tranziției tinerilor spre vârsta adultă.

O parte importantă a literaturii privind tranziția spre vârsta adultă a plecat de la conceptul de “emergență spre vârsta adultă” – perioadă în care tinerii consideră că au depășit vârsta adolescenței dar nu au finalizat încă tranziția spre vârsta adultă. Este o perioadă în care tinerii își dezvoltă identitățile, explorează diverse posibilități de viață și se focalizează asupra propriei persoane (Arnett, 2000; 2007; Blatterer, 2010; Cote et al., 1996; în Ostroot & Branaman, 2016).

Teoriile tranziționale contemporane se adresează în special unor aspecte pragmatice cum ar fi flexibilitatea pieței muncii, dinamicii familiale și expansiunii sectorului educațional. Beck (1992) spune că în cadrul tranziției spre vârsta adultă, în contextul societății moderne, tinerii își construiesc identitatea pe baza afinităților pe care le au și nu pe baza constrângerilor familiale sau clasei sociale. Alți autori (Furlong & Cartmel, 1997; Skelton, 2002) acordă atenție în special barierelor structurale care restrâng oportunitățile tinerilor de a-și urma scopurile sau dorințele (Worth, 2009).

Tranzițiile implică diverse căi, faze și mulți actori sociali precum și un nivel ridicat de dezvoltare, complexitate și incertitudine, fiind o consecință a alinierii între diverse paliere de dezvoltare și un proces care implică interacțiuni între diverse grupuri sociale (Wittmayer et al., 2017).

Teoria rolurilor sociale

Tranziția spre vârsta adultă se distinge în societatea modernă prin caracterul prelungit și o calitate mai ridicată a individualizării, ceea ce o face mai precară și incertă decât pentru generațiile anterioare. Acest aspect produce consecințe asupra realizărilor socio-economice sau de familie ale adulților. Odată cu prelungirea tranziției spre vârsta adultă se remarcă o diversificare și individualizare în achiziția rolurilor. Tinerii alternează sau combină educația cu munca, timp în care intră sau ies din diverse aranjamente maritale sau de coabitare. Aceste tranziții pot fi acompaniate și de reîntoarcerea temporară la domiciliul parental, după ce rezidența independentă a fost inițial câștigată. Cu această variabilitate crescândă în cursul tranziției spre vârsta adultă, unii autori chestionează dacă pattern-urile și căile clasice care marcau atingerea statutului de adult mai pot fi considerate acurate (Eliaison, Mortimer & Vuolo, 2015).

Teoria capitalului social și suportului social

O teorie contemporană a tranziției tinerilor este teoria capitalului social care arată că tinerii nu sunt doar receptorii capitalului social din partea părinților ci sunt la rândul lor o sursă de capital social în grupul de egali (Bourdieu, 1986; Coleman, 1990; Helve & Bynner, 2007; Putnam, 2000).

În timp ce teoria suportului social se focalizează pe legăturile de familie și alte relații informale, teoria capitalului social acordă atenție legăturilor civice și instituționale, în completarea rețelelor informale (Stone et al., 2003). Cele două teorii, utilizate împreună permit o înțelegere în profunzime a spectrului larg de relații sociale pe care tinerii le stabilesc, relații care modelează identitatea, rolurile sociale și funcționarea socială a individului în procesul de tranziție de la sistemul de protecție la viața independentă.

Teoriile identitare

Tranziția tinerilor nu mai este conceptualizată ca un salt stadial ci ca o evoluție procesuală. Indiferent dacă vorbim de abordările tranziționale clasice sau moderne, teoriile identitare ocupă un loc central în studiul și înțelegerea tranziției spre vârsta adultă, motiv pentru care le-am oferit un spațiu extins în cadrul acestei lucrări.

Individul, în această perioadă de viață, își pune diverse întrebări cu privire la propria persoană, la grupul de apartenență, la sensul și semnificația propriei vieți. Aceste întrebări identitare pot apărea de-a lungul vieții, dar devin acute în contextul tranziției spre viața adultă, fiind și o consecință a abilităților cognitive specifice stadiului operațiilor formale și dezvoltării gândirii critice. Aceste abilități permit indivizilor să își imagineze cum va arăta viitorul și să își pună întrebări despre cum și-ar dori să fie acest viitor; precum și să elaboreze asumptii despre viitoare “identități” posibile (Schwartz et al., 2012).

Dacă la mijlocul secolului XX indivizii își puteau dezvolta identitatea pe baza unor roluri predefinite – de părinte și angajat, în prezent indivizii explorează multiple roluri înainte de intrarea pe piața muncii sau căsătorie (Cote, 2000; Cote & Levine, 2002; Schwartz et. al, 2012).

Teoria sistemică

Teoria sistemică se preocupă de problemele, relațiile, structurile și interdependența diverselor părți dintr-un sistem, având o viziune comprehensivă asupra fenomenului. Din acest motiv, ea este aplicabilă în studiul procesului de inserție socio-profesională a tinerilor care părăsesc sistemul de protecție. Putem vedea procesul de tranziție și adaptare la viața independentă ca pe un sistem sau un proces al sistemului, cu părțile sale componente: asistenții sociali, psihologii, asistenții maternali (agenți ai schimbării), tinerii (sisteme țintă) etc. Agenții de schimbare capacitează sistemele țintă (tinerii) să gestioneze cerințele vieții independente și le oferă sprijin pentru a rezolva problemele cu care se confruntă (Rasaili & Titus, 2007).

Sistemul de protecție a copilului

Gândirea sistemică (abilitatea de a considera un sistem în ansamblu, nu fiecare componentă individual) este utilă în abordarea protecției copilului deoarece permite analiza, sinteza și înțelegerea interconexiunilor, interacțiunilor și interdependențelor tehnice, sociale, temporale și multinivelare ale acestui sistem. Gândirea sistemică pleacă de la asumptia că un sistem implică mai mult decât suma componentelor sale și trebuie din acest motiv studiat într-o manieră holistică (Behl & Ferreira, 2014, pp. 104-105).

Perspectiva sistemică asupra familiei și bunăstării copilului

Similar teoriei sistemice generale, sistemul familial este abordat ca fiind mai mult decât suma părților sale (membrilor săi), având abilitatea de a urmări anumite scopuri și o logică de funcționare. O caracteristică ce imprimă o diferență subtilă sistemului familial față de abordarea sistemică generală este focalizarea pe ariile (e.g. centrarea pe variabilele sistemice cum ar fi alocarea rolurilor de putere, diviziunea muncii, pattern-urile de exprimare afectivă intrafamilială, comunicare) și mecanismele de schimbare (e.g. definirea limitelor, restructurarea comportamentului familial, alocarea de sarcini, rezolvarea de probleme etc.) mai degrabă decât pe schimbarea sistemului (Ryan et al., 2005)

Din perspectivă sistemică, dezvoltarea individului și familiei co-evoluază atât în cursul vieții cât și de la o generație la alta (e.g. relațiile se schimbă, limitele și rolurile sunt redefinite). Situațiile de stres sunt cele în care apar tranziții majore (venirea unui copil în familie, pierderea unui membru al familiei, tranziția unui adolescent spre viața independentă

etc.) Un sistem familial funcțional reușește să producă schimbări asupra membrilor săi și asupra evoluției relațiilor dintre aceștia, fără a perturba însă continuitatea fundamentală a sistemului (Brooks, 1996; Walsh, 2011).

Recent, în mai multe state dezvoltate, perspectiva sistemică a fost implementată în evaluarea familiilor *foster*² și a bunăstării copiilor pentru care s-a stabilit plasamentul în aceste familii, în cadrul **sistemului integrativ de protecție a copilului ICS (Integrated children's system)**. Acest sistem, propus și utilizat pe scară largă atât în Marea Britanie cât și în alte state din Uniunea Europeană, surprinde seturile de caracteristici esențiale în evaluarea situației copiilor din *foster care* dar și în calibrarea intervenției sau dezvoltării unor programe pentru aceștia.

Teorii privind relația părinte-copil/tânăr

Perspectiva deprivării parentale

Deprivarea parentală reprezintă o temă actuală importantă, mai ales atunci când vorbim despre copiii care beneficiază de o măsură de protecție specială. Copiii și tinerii care au experimentat deprivare parentală timpurie, fiind expuși la un climat de interacțiuni sociale nonsuportiv, deseori eșuează în a se adapta la cerințele societale de mai târziu (Ghosh, 2016).

Mai multe studii arată că deprivarea parentală joacă un rol important în funcționarea psihologică și adaptarea socială a tinerilor, crescând susceptibilitatea la comportamente de risc (e.g. abuz de substanțe) și tulburări de personalitate (Grossmann et al., 2002; Jablonska & Lindberg, 2007; Sobrinho et al., 2012).

Teoria atașamentului

În cadrul proceselor de dezvoltare identitare, începând cu vârsta adolescenței, indivizii au nevoie să își conștientizeze și să își organizeze abilitățile, nevoile, interesele și scopurile într-o manieră care poate fi exprimată în context social. Tinerii care au crescut în familii ofertante emoțional, caracterizate de stabilitate și predictibilitate precum și de o responsivitate adecvată față de nevoile lor, sunt echipați corespunzător pentru procesele de explorare și angajament în dezvoltarea identitară (Imtiaz & Naqvi, 2012). Capacitatea părintelui de a fi senzitiv și empatic în relație cu tânărul rămâne importantă mai ales în perioadele de schimbare sau tranziție. Abilitatea părintelui de a susține un parteneriat orientat spre scopuri clare în relație cu tânărul rămâne crucială la această vârstă, care este caracterizată de multiple schimbări și tranziții (Moretti & Peled, 2004).

Cadrul teoretic prezentat (teoriile tranziției, sistemică și atașamentului) ne permite să ținem cont de diferitele procese implicate în procesul de tranziție spre viața independentă, în cazul tinerilor din sistemul de protecție, oferindu-ne un context de interacțiune între toate părțile implicate și posibilitatea propunerii unor recomandări sau linii viitoare de cercetare și intervenție plecând de la o perspectivă complexă asupra acestei problematice.

² Deoarece “foster care” și “asistența maternală” nu sunt termeni perfect echivalenți, când vom face referire la studiile din alte state vom folosi preponderant termenul de *foster care* iar când ne vom referi la măsurile de protecție din România – termenul de asistență maternală.

CAPITOLUL 3

O ABORDARE SISTEMICĂ ASUPRA PREGĂTIRII TINERILOR DIN ASISTENȚĂ MATERNALĂ PENTRU VIAȚA INDEPENDENTĂ (CERCETARE 1)

Plecând de la cadrul conceptual conturat în baza teoriilor tranziționale, sistemică și teoriilor privind relația părinte-tânăr descrise în cadrul capitolului al doilea și inspirați de dimensiunile sistemului integrativ ICS am urmărit explorarea în profunzime a perspectivei tinerilor din asistență maternală cu privire la tranziția spre viața independentă. Deoarece procesele identitare devin proeminente în cadrul tranzițiilor majore de viață, am explorat diverse aspecte ale identității tinerilor care produc efecte sau sunt influențate la rândul lor de tranziția spre viața independentă (e.g. orientare vocațională, legături familiale și sociale, timp liber și comportamente de risc)

Datele cantitative au fost culese cu ajutorul unui chestionar cu 65 de itemi, aplicat pe parcursul unei singure întâlniri. Chestionarul a fost adaptat pe baza itemilor cuprinși în diverse instrumente care au investigat tranziția tinerilor din sistem de protecție la viața independentă (e.g. Blome, 1996; Courtney et al., 2007; Courtney et al., 2001; Fratu et. al., 2006; Irizarry-Fonseca, 2011; Leigh et al., 2007; Mares, 2010; Osterling & Hines, 2006; Schwartz et al., 2005; Sheehy et al., 2000; Van Breda et al., 2012; Wattenberg et al., 2001) explorând aspecte relevante pentru:

- identitatea tinerilor din asistență maternală (interese educaționale și profesionale; interese pentru petrecerea timpului liber; stil de viață, vulnerabilitate psihologică, comportamente de risc, delincvență juvenilă; relații familiale și sociale, legături de atașament și sentiment de apartenență);

- pregătirea acestora pentru viața independentă: abilități practice de viață independentă (auto-îngrijire, abilități practice etc.); atitudini și nevoi asociate cu pregătirea în vederea tranziției spre viața independentă (e.g. surse de suport social cu rol facilitator, bariere, soluții).

Datele calitative au fost culese în cadrul unor interviuri individuale și a două focus-grupuri. Interviurile s-au desfășurat pe baza unui ghid de interviu (e.g. Anexa 1), fiind incluse întrebări referitoare la tranziția spre viața independentă (factori facilitatori, bariere, soluții), identitate personală și socială și pregătire pentru viața independentă, de această dată temele majore fiind investigate mai aprofundat.

Conceptualizarea aspectelor identitare la tinerii din asistență maternală aflați în tranziția spre viața independentă³

Identitate și scopuri

Perioada de vârstă dintre 18 și 25 de ani este văzută ca un stadiu de dezvoltare emergent spre vârsta adultă și independență (Keniston, 1971, în Arnett, 2000). Această etapă de viață este asociată cu explorarea rolurilor și angajamentelor specifice vârstei adulte, este perioada în care încep să se contureze obiective proximale (imEDIATE, concrete) dar și distale, generale, cum ar fi scopurile de viață. Definirea unor scopuri începând cu vârsta adolescenței poate fi considerată capital identitar (*identity capital*) fiind unul dintre beneficiile majore asociate angajamentelor identitare ferme (Hill et al., 2016, p.2).

O particularitate a emergenței spre vârsta adultă este percepția asupra statusului de adult – percepția atingerii acestui statut fiind un predictor pentru o tranziție eficientă spre vârsta adultă (Hill et al., 2016).

În această secțiune am urmărit ce scopuri de viață și interese îi ghidează pe tinerii din sistemul de protecție și care este percepția lor asupra statusului de persoană adultă.

Rezultate și discuții

Pe baza datelor cantitative și calitative obținute, se remarcă următoarele:

- scopurile de viitor ale tinerilor se împletesc cu ariile de interes ale acestora, sugerând prezența unui angajament față de aceste scopuri. Răspunsurile la itemii referitori la aria de interese (adaptati după Yeager et al., 2012), au permis identificarea celor mai importante criterii: profesia, educația, locuința, prietenii, familia, bunăstarea, autonomia și hobby-urile. La analiza de profunzime a datelor calitative, obținute în cadrul interviurilor, se relevă 4 dintre aceste categorii care primează ca și scopuri de viitor: educația (finalizarea sau continuarea studiilor), obținerea unui loc de muncă, a unei locuințe și întemeierea unei familii. Scopurile de viață sunt per ansamblu referitoare la sine, doar un procent redus de respondenți menționând scopuri altruiste, tinerii din asistență maternală fiind orientați preponderent spre scopuri de viață clare, pragmatice.

Educația și profesia par să fie alternative dar și interconectate în anumite cazuri, în timp ce între profesie/ocupație, locuință și întemeierea familiei pare să fie o legătură cauzală. Mai exact, tinerii din asistență maternală consideră că posibilitatea de achiziționare sau închiriere a unei locuințe și întemeierea unei familii sunt condiționate de existența unui loc de muncă stabil.

Rezultatele sunt similare și în cazul respondenților din sistem rezidențial.

³ Anumite date și secțiuni din acest subcapitol au fost prezentate la:

Conferința națională PEER - Proiecte ale copiilor și tinerilor: exprimare, participare la decizii și acțiune socială, Cluj-Napoca, 2016. Boldiș, I. (2016) Oportunități și obstacole ale participării copiilor și tinerilor din sistemul de protecție la organizarea timpului lor liber. Prezentare orală la Conferința națională PEER - Proiecte ale copiilor și tinerilor: exprimare, participare la decizii și acțiune socială. Cluj-Napoca, Octombrie, 2016

Interdisciplinary Doctoral Conference, București, 2015. Boldiș, I., Roth, M., (2015). Tinerii care părăsesc sistemul de protecție – identitate și apartenență Prezentare poster la Interdisciplinary Doctoral Conference (IIDC 2015), București, Septembrie, 2015

Conferința științifică studențească Cercetare și Intervenție Psiho-Socială în Societatea Contemporană Cluj-Napoca, Mai 2014. Boldiș, I. (2014). Youth's Transition from Child Protection System to the Independent Life. Educational and Professional Interests. Prezentare orală la Conferința științifică studențească Cercetare și Intervenție Psiho-Socială în Societatea Contemporană. Cluj-Napoca, Mai 2014

Pornind de la teoria lui Arnett (2000) am investigat internalizarea statutului de adult la grupul de tineri din asistență maternală. Respondenții consideră că statutul de adult este corelat cu un nivel mai ridicat de responsabilitate, dar și de independență. Referitor la internalizarea statutului de adult, percepțiile tinerilor din asistență maternală nu satisfac un criteriu unitar. Unii dintre respondenți au internalizat deja statutul de adult (identitate dobândită), în alte cazuri există percepția că mai au de parcurs câteva etape până vor deveni adulți (explorare).

Tranziția spre viața independentă implică atingerea câtorva obiective ale vieții sociale: găsirea unui loc de muncă, unei locuințe și a unui partener de viață (în vederea întemeierii unei familii). Pentru tinerii din asistență maternală însă, în multe cazuri această tranziție se produce rapid, iar sursele de sprijin și îndrumare în planificarea viitorului se restrâng semnificativ. Cu toate acestea, rezultatele înregistrate în cazul tinerilor din asistență maternală în domeniul intereselor și scopurilor majore de viață par să fie similare cu rezultatele înregistrate de alte studii pe tineri din populația generală (Bosma, 1992; De Vogler & Ebersole, 1980; 1981; 1983; Showalter & Wagener, 2000).

Identitate vocațională⁴

Această secțiune a cercetării cu privire la aspectele identitare ale tinerilor incluși în studiu reprezintă nucleul tare al profilului identitar conturat. Referitor la domeniul educațional și profesional am cules și analizat multiple date deoarece găsirea și menținerea unui loc de muncă ce să permită asigurarea rezidenței și cheltuielilor cotidiene asociate reprezintă o premisă importantă în gestionarea vieții independente. Integrarea în câmpul muncii, cât mai curând după ieșirea din sistem de protecție, este un factor protectiv pentru adaptarea la cerințele vieții independente.

În România, continuarea studiilor reprezintă o oportunitate de a rămâne în sistem de protecție și după atingerea vârstei majoratului, tânărul beneficiind astfel de sursele de suport existente și după această vârstă. Conform literaturii de specialitate (Pecora et al., 2006), existența surselor de sprijin joacă un rol pozitiv în tranziția tinerilor spre viața independentă și integrarea socio-profesională ulterioară a acestora.

În această secțiune a cercetării, obiectivele care ne-au ghidat urmăresc scopurile educaționale și ocupaționale/profesionale ale tinerilor din asistență maternală și dacă motivele care stau la baza acestor scopuri sunt mai degrabă intrinseci sau extrinseci. De asemenea, am investigat percepția tinerilor asupra factorilor care pot influența atingerea scopurilor pe care și le-au propus. În esență, am urmărit modul în care se conturează identitatea vocațională în cazul tinerilor din asistență maternală și cu ce scopuri profesionale este relaționată, precum și motivația adiacentă acestor scopuri.

Rezultate și discuții

În ceea ce privește interesele și scopurile educaționale și profesionale, datele arată că aproximativ jumătate dintre tinerii din asistență maternală sunt interesați de atingerea unui nivel educațional mediu (liceu/școală profesională, școli postliceale) și un procent similar – de atingerea unui nivel superior de educație. Cu toate acestea, un număr de tineri semnificativ mai ridicat (două treimi) urmăresc un loc de muncă cu cerințe de studii medii. Astfel, o parte a respondenților care doresc să urmeze studii superioare, se orientează totuși spre domenii ocupaționale de studii medii. Un criteriu care ar putea interveni în această situație ar putea fi

⁴ deși unii autori trasează diferențe între identitatea ocupațională, profesională sau vocațională, în această lucrare, termenii menționați vor fi interșanjabili, desemnând același concept: identitatea construită în relație cu munca.

accesibilitatea, majoritatea respondenților considerând că profesiile care necesită studii medii sunt mult mai accesibile pe piața muncii, atât în țară cât și în alte state. Având în vedere că tranziția din sistem de protecție spre viața independentă este convergentă cu tranziția de la mediul educațional la cel ocupațional, orientarea spre domenii ocupaționale cât mai accesibile poate avea legătură așteptările acestor tineri privind inserția pe piața muncii și posibilitatea găsirii unui loc de muncă într-un interval de timp cât mai scurt.

Antreprenoriatul și voluntariatul au fost menționate într-un procent foarte scăzut de către tinerii din asistență maternală (sub 2%), față de tinerii din populația generală unde intențiile antreprenoriale și activitățile de voluntariat sunt mai prevalente (de la 8 până la 23%).

Motivația profesională pare să fie bine definită în funcție de cele două dimensiuni – intrinsecă sau extrinsecă. Motivele care stau la baza scopurilor profesionale au fost categorizate pe baza unor clusteri reprezentativi. Împărțirea pe cluster a fost realizată printr-o metodă de partiționare iterativă. Doi evaluatori independenți (*coders, raters*) au categorizat motivele fiecărui respondent (care stau la baza scopurilor profesionale ale acestora), gradul de acord înregistrat între cei doi evaluatori fiind unul ridicat (coeficientul Cohen, $k = 0.862$). Motivația aferentă scopurilor profesionale tinde să fie preponderent intrinsecă, fapt ce sugerează că tinerii din asistență maternală e posibil să fi dobândit un nivel ridicat de autonomie.

Sprijinul social instrumental oferit de școală și familie tinde să fie perceput ca important în urmarea și atingerea scopurilor profesionale; sprijinul oferit de egali de vârstă (prieteni, colegi) fiind puțin menționat în context vocațional. Cum o parte dintre tineri nu mențin legătura cu familia biologică, datele sugerează că adultul care îndeplinește acest rol poate oferi sprijin și încurajări în acest sens, la fel cum ar face un părinte natural (Johnson, 2015). Relațiile suportive cu părinții sau alte persoane cu care tânărul stabilește interacțiuni/legături relevante constituie un factor facilitator în tranziția tinerilor de la educație la muncă (Zimmer – Gembeck & Mortimer, 2006). În cazul tinerilor studiați de noi, acest rol parental suportiv este asumat de către asistenții maternali.

Comparația datelor obținute în cazul tinerilor din asistență maternală cu ale celor din sistemul rezidențial au un grad ridicat de similaritate cu privire la obiectivele educaționale. O posibilă explicație ar fi imersarea într-o educație cu valori similare, în care se pune accent pe educație/studii, cât și faptul că pentru toți tinerii din sistem de protecție continuarea studiilor este o condiție pentru a beneficia de o măsură de protecție și după atingerea vârstei majoratului. Cu privire la orientarea ambelor grupuri de respondenți spre ocupații/profesii cu un grad ridicat de accesibilitate pe piața muncii poate fi asociată cu faptul că, odată cu părăsirea sistemului de protecție, găsirea unui loc de muncă reprezintă un imperativ al vieții independente atât pentru tinerii din asistență maternală cât și pentru cei din servicii de îngrijire de tip rezidențial.

Identitate socială, timp liber și comportamente de risc

Timpul liber în cazul adulților emergenți reprezintă o oportunitate de a-și explora și descoperi identitatea. Această perioadă este critică pentru identificarea și managementul aspectelor legate de sănătate, strategiilor de coping sau relațiilor sociale care vor afecta starea de bine a individului pe termen lung. Identitatea viitorului adult se conturează prin reconcilierea factorilor interni, cum ar fi valorile, scopurile sau dorințele cu forțele exterioare cum ar fi grupul de prieteni, familia sau mediul social extins (Hartman, 2015).

În această secțiune a cercetării am urmărit care sunt activitățile de timp liber specifice tinerilor din asistență maternală, ce parametri caracterizează stilul lor de viață, dacă apar anumite pattern-uri de comportamente de risc sau delicvente. Această secțiune a inclus și

testarea unor ipoteze de cercetare, pentru a vedea dacă există o legătură între anumite variabile studiate.

Rezultate și discuții

Datele obținute în cadrul acestei secțiuni a cercetării arată că:

- peste 90 de procente dintre tinerii din asistență maternală preferă activitățile de timp liber în compania prietenilor; în timp ce sub 10% dintre respondenți preferă activitățile solitare pentru petrecerea timpului liber, conform datelor de la chestionar. Analiza datelor calitative, obținute în cadrul interviurilor arată că, activitățile mediate de prieteni sunt desfășurate preponderent în afara casei, în timp ce activitățile solitare sunt mixte (atât în afara casei, cât și acasă).

- sunt prezente comportamentele de risc : 24,1% fumează, 14,8% au experimentat cel puțin o dată consumul de droguri ilegale iar 44,4% consumă alcool ocazional. Apar însă și comportamente sanogene, 74,1% dintre respondenți menționând prezența activităților sportive în viața lor.

- un sfert dintre respondenți (25,5%) au raportat prezența conduitelor antisociale în repertoriul lor comportamental.

- se înregistrează diferențe între tinerii din asistență maternală și cei din sistemul rezidențial cu privire la vârstă și petrecerea timpului liber cu asistentul maternal/educatorul ($Sig=0,047<0,05$), respectiv cu persoane din familia naturală ($Sig=0,001<0,05$). Analiza mediei pătratelor (*mean square*) sugerează că tinerii din asistență maternală de vârstă mai redusă preferă activitățile de timp liber în compania asistentului maternal (rolul adultului fiind încă unul proeminent în viața lor) în timp ce tinerii din sistemul rezidențial de vârstă mai ridicată încep să petreacă mai mult timp liber alături de persoane din familia naturală. Aproximarea de momentul părăsirii sistemului de protecție crește probabil propensiunea acestora de a-și consolida noi relații și surse de suport social pentru perioada tranzițională și post-tranzițională. Pe de altă parte, explorarea identitară subiacentă acestei etape de vârstă este posibil asociată cu creșterea interesului față de familia de origine (în lipsa unui mediu familial alternativ, cum este cazul tinerilor din asistență maternală).

- vulnerabilitatea psihologică pare să fie influențată de vârsta cronologică a respondenților și de vârsta de la care au început să beneficieze de o măsură de protecție specială. Astfel, apare o relație semnificativă statistic între vârsta respondenților și tendințele spre anxietate (e.g. fobii specifice, $Sig=0,046<0,05$; nivel ridicat de distres în ultimele 6 luni, $Sig=0,01<0,05$). Vârsta mai ridicată pare să fie asociată cu markeri de anxietate și experimentarea unui nivel mai ridicat de distres pe o perioadă de 6 luni. Această tendință este confirmată și de datele calitative, o parte dintre tinerii din asistență maternală raportând un nivel mai ridicat de distres și o manifestare mai pregnantă a anxietății, odată cu apropierea de vârsta părăsirii sistemului de protecție.

Observăm o asociere pozitivă între vârsta înțrării în sistem de protecție și tendința de a experimenta un nivel ridicat de distres pe o perioadă de 6 luni (consecutive) ($Sig.=0,004<0,01$). Astfel, cu cât vârsta de instituire a măsurii de protecție specială (plasament la asistent maternal) este mai mică, cu atât respondenți par să gestioneze mai bine stresul. Aceste date sunt similare cu cele aduse și de alte studii care arată că vârsta timpurie de intrare în sistem de protecție pare să aibă un rol protectiv asupra gestionării stresului, fiind asociată cu o expunere mai scurtă la rele tratamente în copilăria mică (Thornberry, Ireland & Smith, 2001) și posibilitatea dezvoltării unor strategii de atașament structurate de la o vârstă mică.

- tendința spre impulsivitate înregistrată la tinerii respondenți se asociază cu o perturbare a altor arii de funcționare. Astfel, consumul impulsiv de alcool se asociază cu alte comportamente de risc (consum de tutun $Sig=0,002<0,01$; consum de droguri

Sig=0,001<0,01 și cu delincvență juvenilă Sig=0,002<0,01) în timp ce consumul impulsiv de alimente pare să fie asociat cu dificultăți majore în plan școlar (repetență, Sig=0,049<0,05).

Tendința spre pattern-uri de comportament multi-impulsive pare să fie susținută și de alte studii recente. Newkirk (2016) arată că impulsivitatea este implicată în diverse comportamente problematice cum ar fi consumul exagerat de alcool, alimente, droguri sau chiar în comportamentele suicidare – tendința spre autoreglare deficitară sau pierderea controlului fiind prezentă în mai multe domenii de funcționare. În cazul tinerilor din sistemul rezidențial am înregistrat date în acord cu cele menționate de Newkirk (2016), constatând o legătură între consumul de droguri și gândurile suicidare (Sig.=0,027<0,05), precum și între perturbarea somnului și delincvență juvenilă (Sig.=0,031<0,05).

Identitate culturală și etnică

Studiile asupra identității etnice la adolescenți și adulții emergenți arată că tranzițiile specifice acestei etape de vârstă reprezintă un stimulent semnificativ pentru explorarea și evaluarea apartenenței etnice (French et al., 2006).

În această secțiune am urmărit dacă etnia, cultura și religia sunt percepute ca aspecte identitare importante de către tinerii din asistență maternală, dacă au fost expuși la situații de discriminare pe criterii etnice sau sociale (faptul că beneficiază de o măsură de protecție specială) și ce strategii aplică pentru a gestiona situațiile de discriminare?

Rezultate și discuții

Datele obținute în cazul tinerilor din asistență maternală studiați, aparținând unei etnii minoritare și unei nișe de populație cu un statut minoritar (sistemul de protecție), sugerează că în mare măsură aceștia nu discută și/sau nu conștientizează discriminarea (atunci când sunt expuși la ea). Acest fapt poate conduce în unele situații la augmentarea efectelor negative ale discriminării pe termen lung (Letendre, 2016).

O altă situație identificată este cea în care tinerii din asistență maternală se identifică cu un grup etnic majoritar dar nu sunt acceptați ca atare de către membrii grupului cultural dominant - situație pe care trebuie să învețe să o gestioneze eficient pentru o bună funcționare individuală și socială (Schwartz et al., 2012).

Principalele mecanisme de coping cognitiv (David, 2006, p. 93) observate în cazul tinerilor din asistență maternală au fost: negarea defensivă, identificarea și compensarea. Datele din prezentul studiu privind identitatea etnică sunt insuficiente pentru a formula concluzii riguroase. Cu toate că răspunsurile și reacțiile față de aspectele legate de apartenența la un grup etnic sau expunerea la discriminare au fost diverse și evazive, tema discriminării apare la alte secțiuni din lucrare, fiind relevată subtil în cadrul unor secțiuni din chestionar sau interviu care nu au explorat în mod direct acest aspect.

Identitate socială în contextul relațiilor cu familia naturală și de plasament

Configurarea sistemului de protecție și alternativele familiale sau non-familiale pe care le include ne obligă să evaluăm diverse aspecte ale identității, în contextul legăturilor atât sociale cât și biologice (Beck & Beck-Gernsheim, 2002), deoarece studiile sugerează că, pentru tinerii din sistem de protecție există o împletire atât a legăturilor sociale cât și a celor biologice în definirea propriei identități și a sentimentului de apartenență (Angel, 2014).

Acest studiu a urmărit să exploreze perspectiva subiectivă a tinerilor asupra identității lor în relație cu familia naturală și de plasament, a legăturilor de atașament și sentimentului de apartenență.

Rezultate și discuții

Datele obținute în cadrul acestei secțiuni a cercetării sugerează că:

- se înregistrează diferențe între tinerii din asistență maternală și cei din sistem rezidențial cu privire la menținerea relațiilor cu familia naturală (65% dintre tinerii din sistem rezidențial, în comparație cu doar 43% dintre tinerii din asistență maternală). Legătura mai pregnantă cu părinții biologici în cazul respondenților din sistem rezidențial ar putea sugera că plasamentul într-un mediu rezidențial poate fi asociat cu un sentiment de apartenență mai puternic față de familia biologică. Pe de altă parte, și în cazul părinților biologici e posibil să existe percepția că tinerii sau copiii care se află în plasament familial beneficiază de mai multă îngrijire și protecție decât cei din servicii de tip rezidențial – iar acest lucru îi motivează să mențină mai frecvent legătura cu copiii aflați în servicii rezidențiale.

- cu privire la identitatea în context familial (familie biologică și de plasament), observăm răspunsuri mixte, datele calitative sugerând că tinerii din asistență maternală încă experimentează confuzie cu privire la acest aspect identitar.

- majoritatea tinerilor din asistență maternală participanți la studiu (96%) au raportat că se simt acasă la familia unde locuiesc, datele de la interviuri sugerând sentimente de apartenență puternice față de familia de plasament.

- pentru tinerii din asistență maternală, cea mai apropiată legătură este stabilită în majoritatea cazurilor cu persoana în îngrijirea căreia se află (asistentul maternal), 75% dintre respondenți raportând acest lucru. Se remarcă relații semnificative și cu asistentul social (17%), prietenii (14%), dirigintele (12%) sau frații biologici (7%).

Deși ne-am așteptat să înregistrăm o relație semnificativă între vârsta intrării în sistem de protecție și relația de atașament cu asistentul maternal, prelucrările statistice nu au susținut acest lucru (Sig.=0,225>0.05). Probabil există alte variabile care produc un efect mai puternic asupra legăturilor de atașament ale tânărului cu asistentul maternal, cum ar fi stilul parental al asistentului maternal sau prerechizitele cu care copilul a intrat în sistemul de protecție.

- în consolidarea sentimentului de apartenență față de mediul social în care trăiesc, relațiile cu comunitatea joacă un rol proeminent, pentru 96,3% dintre tinerii din asistență maternală apare o asociere pozitivă între relațiile cu alte persoane din comunitate și sentimentul de apartenență față de mediul în care trăiesc.

Analizând datele obținute de la ambele grupuri de tineri – din asistență maternală și sistem rezidențial – observăm o legătură între relația cu familia biologică și rezidența acesteia în proximitatea zonei de domiciliu a tânărului. Din punct de vedere statistic, atât în cazul tinerilor din asistență maternală (Sig.=0,021; $p<0,05$) cât și în cazul tinerilor din sistem rezidențial (Sig.=0,001, $p<0,01$) datele sugerează că există o legătură semnificativă între cele două variabile. (Tabelul 1, Anexa 2) Proximitatea geografică pare să fie o variabilă care ar putea facilita relația cu persoane din familia biologică. Cu toate acestea, doar un număr restrâns de tineri au rude biologice în zona în care locuiesc, din raționamente de protecție a copiilor și a confidențialității cu privire la domiciliul asistenților maternali.

Tranziția spre viața independentă – percepția tinerilor din asistență maternală asupra acestui proces⁵

Multiple cercetări arată că tinerii din *foster care* sunt deseori insuficient pregătiți pentru viața independentă, experimentând rate ridicate de șomaj, abandon școlar, lipsa unei locuințe sau parentalitate timpurie (Van Ryzin et al., 2011). Printre factorii perturbatori care contribuie la aceste rezultate negative se numără: stresul asociat cu tranziția, separarea de familia de plasament și ieșirea din sistem care concordă uneori cu pierderea legăturilor cu comunitatea, prietenii sau familia biologică, precum și slaba pregătire pentru cerințele vieții independente (Van Ryzin et al., 2011).

Plecând de la studiul lui Manso (2012), am urmărit înțelegerea aprofundată a nevoilor tinerilor din asistență maternală cu privire la serviciile de pregătire pentru viața independentă.

Rezultate și discuții

În baza datelor obținute la chestionar și interviuri, se remarcă următoarele:

- O percepție pozitivă asupra propriilor abilități de viață independentă. Pregătirea privind aceste abilități pare să vină în principal din partea adultului în îngrijirea căruia se află.

- păreri neunitare privind pregătirea emoțională pentru provocările tranziției. Majoritatea respondenților au manifestat o atitudine reticentă, îngrijorare sau nesiguranță față de momentul ieșirii din sistemul de protecție.

- principalele domenii la care tinerii din asistență maternală consideră că au nevoie de suport familial și organizațional sunt: sprijin pentru continuarea studiilor, sprijin pentru alegerea carierei și găsirea unui loc de muncă și pregătire pentru viața independentă.

Rezultatele sunt relativ similare în cazul respondenților din sistem rezidențial, ei punând însă accent și pe nevoia de sprijin pentru găsirea unei locuințe și planificarea tranziției de la sistem de protecție la viața independentă.

- referitor la serviciile de îngrijire care le-au fost oferite, răspunsurile tinerilor din asistență maternală au surprins în special aspectele deficitare percepute pe perioada măsurii de protecție: lipsa familiei naturale, prea puțină autonomie, plasamentul în aceeași familie cu copii de vârstă mică, fluctuația de personal și relația insuficient consolidată cu asistentul social.

- dificultățile/barierele tranziționale pe care le întâmpină tinerii care urmează să părăsească sistemul de protecție, sunt în opinia tinerilor din asistență maternală: lipsa familiei naturale, neînțelegerile cu asistenții maternali, abandonul școlar, dificultatea găsirii unui loc de muncă ce să le asigure plata unei chirii și cheltuielile cotidiene, discriminarea.

- printre principalele soluții propuse de tineri se numără: continuitatea sprijinului oferit de sistemul de protecție până la obținerea unei situații stabile de viață independentă; sprijin din partea familiei naturale și/sau de plasament; planificarea tranziției în funcție de nevoile fiecărui tânăr, în baza colaborării echipei multidisciplinare; oferirea unor servicii de sprijin emoțional și material atât tinerilor cât și asistenților maternali în vederea realizării treptate a tranziției spre viața independentă; servicii de mentorat pentru tineri; combaterea discriminării și participare mai activă a tinerilor la planificarea propriului viitor dar și sprijin mutual și o mai mare vizibilitate a lor la nivel social. Răspunsurile respondenților din sistem rezidențial se grupează în jurul aceluiași categorii.

⁵ Anumite date și secțiuni din acest subcapitol au fost prezentate la Conferința Siguranța copiilor înainte de toate. Protecția împotriva violenței, Cluj-Napoca, 2014, în Boldiș, I. (2014). Percepția tinerilor din sistemul de protecție asupra tranziției spre viața independentă. Prezentare orală la Conferința Siguranța copiilor înainte de toate. Protecția împotriva violenței, Cluj-Napoca, Decembrie 2014.

CAPITOLUL 4

PERCEPȚIA ASISTENȚILOR MATERNALI CU PRIVIRE LA TRANZIȚIA TINERILOR SPRE VIAȚA INDEPENDENTĂ⁶ (CERCETARE 2)

Plecând de la teoria sistemică și teoriile privind relația părinte-tânăr conturate în cadrul capitolului al doilea al lucrării, am realizat o evaluare a practicilor parentale care facilitează independența și procesul de socializare al tinerilor. În partea a doua a cercetării am explorat percepția asistenților maternali asupra pregătirii tinerilor pentru viața independentă și asupra rolului lor în cadrul acestui proces.

Având în vedere că literatura este relativ restrânsă pe această temă, în realizarea acestui studiu, am urmărit îndrumările altor autori care au realizat lucrări de cercetare privind percepțiile, atitudinile sau convingerile părinților *foster*, urmărind pașii metodologici implementați (Rosa, 2013; Tronchim, 2006).

Instrumente și prelucrarea datelor

Pentru culegerea datelor au fost utilizate instrumente standardizate, validate pe populație românească sau instrumente adaptate după chestionare relevante pentru aspectele urmărite în cadrul lucrării (e.g. *Scala de autoeficacitate*, Schwarzer & Jerusalem, 1999; *McMaster Family Assessment Device*; Epstein, Baldwin, & Bishop, 1983; *Scala de atașament a adultului*, Collins & Read, 1990; *Chestionarul de convingeri personale*, Berger & Kassinove, 1981; *Chestionarul de coping C.O.P.E.*, Carver, Scheiner & Weintraub, 1989).

Acolo unde a fost necesar, am realizat adaptări după instrumente existente, în acord cu prevederile literaturii de specialitate (Malda et al., 2008; International Test Commission Guidelines for Translating and Adapting Tests, 2005) de reducere a distorsiunilor sau de asigurare a validității de aspect. Spre exemplu, în cazul adaptării scalei *McMaster Family Assessment Device*, procesul de adaptare a durat aproximativ două luni. Au fost implicați doi psihologi care au tradus instrumentul, încercând să evite lipsa de naturalitate a exprimării. Ulterior, chestionarele au fost aplicate la un număr restrâns de asistenți maternali, operându-se un interviu cu aceștia pe baza chestionarului. În cazul itemilor la care latența de răspuns a fost mai mare sau au necesitat explicații suplimentare, s-au operat modificări. Acest proces iterativ s-a repetat până la obținerea unei versiuni care a fost considerată adecvată.

Interviurile individuale și de grup (e.g. Anexa 2) s-au desfășurat pe baza unor ghiduri de interviu cu întrebări deschise, care au inclus întrebări privind funcționarea personală și familială a asistenților maternali, relația cu tinerii aflați în plasament, pregătirea tinerilor pentru viața independentă, soluțiile pentru eficientizarea pregătirii și/sau tranziției spre viața independentă etc.

⁶ Anumite secțiuni din acest studiu au fost incluse în Boldiș, I. (2013). Improving Foster Care. Strategies, Barriers and Challenges. *Today's children are tomorrow's parents. An Interdisciplinary Journal. Social Work and Child Welfare* Vol. 36/December, 2013, pp.55 – 66, și în

Boldiș, I. (2013). Asistența maternală pentru tratament - o alternativă viabilă pentru serviciile de protecția copilului din România. Sesiunea Științifică Anuală a Departamentului de Cercetări Socio-Umane, Academia Română — Filiala Cluj-Napoca, Institutul de Istorie „George Barițiu”. Lucrare publicată în volumul conferinței.

Asistența maternală ca serviciu de tip familial. Caracteristici, funcționare și relaționare în cadrul sistemului familial

Părinții reprezintă agentul primar de socializare pentru copii, atât în context cultural, cât și socioeconomic. Suportul parental este crucial în toate domeniile mari de viață și mai ales atunci când copilul/tânărul traversează tranziții majore de viață. Sprijinul, îndrumările, încurajările parentale sunt cruciale pentru succesul și șansa unui copil/tânăr la un viitor deschis (Harden et al., 2008; Irizzary-Fonseca, 2011).

În cadrul acestei cercetări am urmărit cum funcționează familiile de asistență maternală, care sunt punctele tari și vulnerabile ale sistemului familial care pot produce efecte asupra relației cu tinerii aflați în plasament și asupra tranziției acestora spre viața independentă.

Rezultate și discuții. În continuare vom prezenta pe scurt datele cantitative și calitative obținute pe fiecare domeniu investigat:

- se observă că funcționarea familiilor de asistență maternală se înscrie în registrul tipic pentru populația generală la majoritatea domeniilor: rezolvare de probleme ($M=1.43$; clinical cutoff ≥ 2.20), comunicare ($M=1.92$; clinical cutoff ≥ 2.20), roluri ($M=2.23$; clinical cutoff ≥ 2.30), responsivitate afectivă ($M=2.01$; clinical cutoff ≥ 2.20), implicare afectivă ($M=2.32$; clinical cutoff ≥ 2.10), control comportamental ($M=2.18$; clinical cutoff ≥ 1.90), funcționare generală ($M=1.65$; clinical cutoff ≥ 2.00). Domeniile unde se înregistrează o ușoară vulnerabilitate sunt implicarea afectivă și controlul comportamental.

- ca și comportament parental, se înregistrează tendințe spre verbozitate ($M=4.3$; clinical cutoff = 3.4) și neglijare ($M=3$, clinical cutoff = 2.8), practicile parentale bazate hiperreactivitate ($M=2.6$, clinical cutoff = 3) fiind mai slab reprezentate. De obicei, părinții care aplică un stil parental axat pe verbozitate/cicăleală tind să se bazeze pe indicații verbale repetate și mai puțin pe o structură bazată pe reguli și limite clare.

- datele cantitative sugerează că predomină stilul de atașament securizant (securizant $M=16.36$; evitant $M=12.66$, anxious $M=10.32$), pattern-urile de comportamente de exprimare a afecțiunii fiind adecvate vârstei tinerilor: satisfacerea unor dorințe; gesturile de afecțiune; petrecerea timpului de calitate împreună și oferirea suportului emoțional.

- principalele strategii de coping pe care asistenții maternali participanți la studiu tind să le implementeze sunt: planificarea, copingul activ, reinterpretarea pozitivă, căutarea suportului social instrumental și orientarea spre religie (atât coping centrat pe problemă cât și coping centrat pe emoție). Se remarcă faptul că o parte dintre asistenții maternali au încercat să transmită tinerilor strategii similare cu cele pe care le folosesc ei, în timp ce alții au oferit strategii diferite, ușor evitante.

- referitor la sistemul de convingeri parentale, datele de la chestionar sugerează o funcționare parentală eficientă la acest domeniu. Respondenții par să aibă încredere în abilitățile parentale pe care le au și o percepție pozitivă asupra propriei performanțe parentale. Aceste aspecte sunt în general asociate cu practici parentale eficiente și cu o relație părinte-tânăr funcțională (Rubin & Chung, 2006).

Analizând scorurile la *scala de autoeficacitate* și la *chestionarul de convingeri personale*, observăm că cu cât părintele prezintă un nivel de iraționalitate mai ridicat, cu atât sentimentul de autoeficacitate parentală este mai redus ($r=.381$, $p<0,01$). Dacă individul face evaluări raționale asupra propriei persoane, acest fapt se va reflecta în eficiența intervențiilor sale parentale. Având intervenții parentale eficiente, care produc rezultate pozitive, încrederea individului în propria capacitate de a rezolva sarcinile parentale va crește (sentimentul de autoeficacitate).

Datele sugerează că cu cât vârsta respondenților este mai ridicată, cu atât funcționarea familială este mai eficientă ($r= .291$, $p<0,01$). Această asociere ar putea fi explicată prin

faptul că, pe măsură ce avansează în vârstă, indivizii își extind și însușesc mai puternic anumite roluri în cadrul familiei (e.g. de soț, părinte, bunic), fapt care contribuie pozitiv la funcționarea sistemului familial (Peterson & Green, 2009).

Rolul asistentului maternal în procesul de pregătire pentru viața independentă

Relația tinerilor cu persoanele semnificative din viața lor exercită un efect semnificativ asupra diverselor tranziții de viață. Suportul emoțional sau instrumental oferit în relație poate contribui la sentimentul de siguranță al tinerilor, la încrederea și propensiunea acestora pentru a explora posibilitățile existente și deciziile majore de viață (Crawford, 2014).

Asistenții maternali pot furniza date importante cu privire la politicile și programele destinate susținerii tranziției tinerilor din sistem de protecție spre viața independentă precum și la aderența tinerilor față de serviciile de pregătire care li se oferă. Ca și participanți activi în cadrul proceselor sistemice subiacente pregătirii pentru viața independentă, asistenții maternali pot oferi un feedback relevant și realist cu privire la eficiența programelor existente și funcționării sistemice la acest nivel.

Pe baza teoriilor și studiilor prezentate în lucrare urmărit în ce măsură serviciile de asistență maternală răspund nevoilor tinerilor aflați în plasament, în special nevoii de pregătire și sprijin în vederea tranziției spre viața independentă.

Rezultate și discuții

Datele obținute sugerează următoarele:

- o accesibilitate medie a resurselor care i-ar putea ajuta pe tineri pe plan educațional și profesional (aproape două treimi dintre tineri au acces la Internet și peste jumătate - la o bibliotecă în apropiere de zona în care locuiesc sau studiază). Aspectul cel mai vulnerabil pare să fie accesul la un consilier vocațional la școală sau în comunitate (11,8%).

- cu privire la planificarea carierei, datele sugerează că, în percepția asistenților maternali, tinerii au un nivel mai ridicat de cunoștințe și abilități cu privire la aspectele generale (informații despre cariera dorită, venituri salariale specifice, cunoștințe despre propriile abilități vocaționale, contact cu persoane din domeniul profesional dorit) și un nivel mai scăzut - cu privire la aspectele pragmatice (pașii care trebuie urmați pentru cariera respectivă, identificarea organizațiilor, companiilor unde s-ar putea angaja).

- în opinia adulților care le oferă îngrijire, tinerii din asistență maternală prezintă următoarele caracteristici identitare (raportate la domeniul vocațional): sunt prezente comportamentele de explorare, și-au definit interese clare cu privire la carieră, au cunoștințele necesare cu privire la propriile abilități și cunosc câteva aspecte pragmatice despre cariera ocupațională/profesională dorită. Domeniul care este încă în dezvoltare este cel al angajamentelor, doar aproximativ o treime dintre tineri, în viziunea asistenților maternali, și-au stabilit pașii clari pe care trebuie să-i urmeze în atingerea scopurilor vocaționale sau ar continua să lupte pentru acele scopuri chiar și în condiții de dificultate.

Se remarcă faptul că nu există o strategie unică de abordare a pregătirii vocaționale, unii asistenți maternali sunt orientați spre continuarea studiilor, alții pe planificarea carierei și găsirea unui loc de muncă.

- referitor la abilitățile practice de viață independentă pe care le-au dobândit tinerii aflați în plasament, în cadrul procesului de pregătire pentru părăsirea sistemului de protecție, datele sugerează că pregătirea tinerilor funcționează eficient cu privire la abilitățile referitoare la sănătate (alimentație, igienă, viață sexuală) și auto-îngrijire. Domeniile mai slab reprezentate sunt cele referitoare la obținerea unui loc de muncă, căutarea locuinței, accesarea

anumitor servicii publice (primărie, forțe de muncă, medic de familie) și cele referitoare la managementul banilor.

- cu privire la sursele de sprijin de care tinerii au nevoie în tranziția spre viața independentă, respondenții au acordat o importanță similară atât surselor de suport organizațional (instituții și organizații de stat), cât și celor de suport emoțional (familia de asistență maternală).

- principalele categorii de dificultăți cu care tinerii din plasament se confruntă în tranziția spre viața independentă, tind să fie în opinia respondenților lipsa unui loc de muncă și a unei locuințe, urmate de lipsa sprijinului din partea altor adulți (fig. 2). Alte bariere care intervin atât în procesul de pregătire cât și în perioada tranzițională sau post-tranzițională sunt: schimbarea frecventă a plasamentului; prietenii și familia naturală (în unele cazuri, când aceștia încurajează comportamente/angajamente discordante cu interesele tinerilor); barierele sistemice și numărul mare de actori care intervin în pregătire și tranziție.

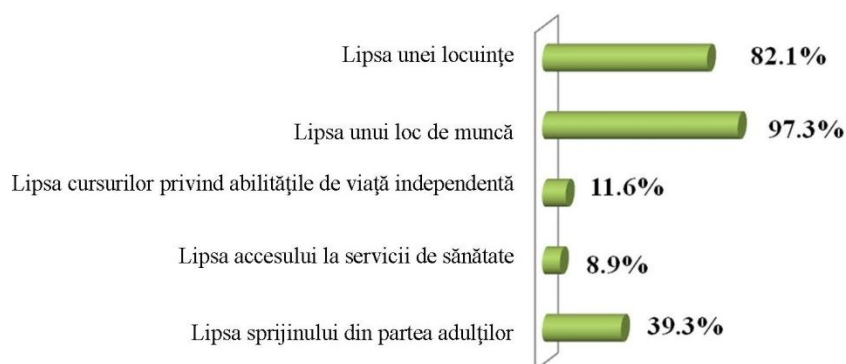

Figura 2. Principalele bariere în calea tranziției tinerilor din asistență maternală spre viața independentă

- cu privire la serviciile de asistență maternală, printre principalele avantaje menționate de respondenți se numără oportunitatea copiilor/tinerilor de a beneficia de expunerea la un mediu familial stabil și ofertant afectiv, de o educație părinte-copil și condiții de mediu favorabile precum și de o rețea de suport și capital social. Dezavantajele descrise de asistenții maternali surprind lipsa anumitor oportunități (de a crește alături de familia naturală, de a beneficia de relații sociale non-discriminatorii și de un continuum al relațiilor sociale și afective și după părăsirea sistemului, de a avea acces la resursele necesare pentru o bună inserție socio-profesională).

- soluțiile pe care asistenții maternali le-au propus, atât pentru optimizarea strategiilor sistemului de protecție în general, cât și cu privire la tranziția tinerilor spre viața independentă în particular, acestea includ o tranziție etapizată, un discurs sistemic mai coerent și continuarea serviciilor de protecție cu servicii de monitorizare și susținere până la dobândirea deplină a capacității de a funcționa independent în acord cu cerințele și normele mediului social.

CAPITOLUL 5 CONSIDERAȚII FINALE

Concluzii ale cercetării privind tinerii din asistență maternală

Grupul țintă al acestei cercetări l-au constituit tinerii din asistență maternală care se apropie de momentul părăsirii sistemului de protecție. Scopul primei secțiuni a acestei cercetări a fost de a urmări acele trăsături identitare care sunt important de cunoscut pentru a putea formula recomandări sau a furniza un fundament științific pentru realizarea unor programe de intervenție în pregătirea tinerilor din asistență maternală pentru cerințele, rolurile și responsabilitățile vieții de adult.

Cercetarea de față susține teoriile conform cărora dezvoltarea identitară este domeniu-specifică, deoarece această abordare are o valoare explicativă mai ridicată decât abordarea globală. Identitatea are un ritm diferit de dezvoltare în domenii de viață diferite - individul putând experimenta un stadiu identitar mai avansat în anumite domenii de viață și procese identitare în dezvoltare în alte domenii de viață (Pop, 2015).

Parcurgând datele prezentate la fiecare secțiune a acestei cercetări putem observa complexitatea profilului identitar al tinerilor din asistență maternală. Rezultatele indică faptul că tinerii din asistență maternală prezintă o diversitate a caracteristicilor și această diversitate trebuie considerată ca reper atunci când dorim să îi abordăm ca și grup. Se remarcă faptul că nu am conturat o tendință generală a lor pe baza căreia să creionăm un profil unic, ci tendințe domeniu-specificie care pot furniza un set de informații mai complex și cu o utilitate mai ridicată în realizarea unor programe și strategii de lucru cu acești tineri.

După cum arată datele, în unele domenii tinerii înregistrează stadii identitare superioare, în altele – identitatea dobândită este mai slab reprezentată.

În domeniul vocațional sunt definite scopuri educaționale și profesionale clare. Pe termen scurt tind să se orienteze spre profesii cu cerințe de studii medii, accesibilitatea pe piața muncii fiind un criteriu important de orientare profesională.

Stilul de viață pare similar cu cel al tinerilor din populația generală (diferențele sunt descrise în lucrare) fiind prezente atât comportamente de risc cât și activități de timp liber cu rol sanogen, cum ar fi sportul.

Referitor la relațiile sociale, se remarcă relația cu asistentul maternal și familia acestuia în legătură cu care sunt definite cel mai frecvent legăturile de atașament și sentimentul de apartenență. Din rețeaua socială mai fac parte atât membrii ai familiei naturale (părinți, frați) cât și specialiștii DGASPC, dar mai ales grupul de prieteni. Toate tipurile de suport social par să fie valorizate de către tineri: suportul emoțional și instrumental - asistentul maternal pare să fie o figură proeminentă atât pentru oferirea de confort emoțional cât și pentru a oferi îndrumări sau susținere în atingerea unor scopuri de viață; suportul organizațional – specialiștii DGASPC tind să aibă un rol semnificativ în dezvoltarea anumitor paliere identitare cât și în medierea relației cu familia naturală. Grupul de covârșnici (prieteni, colegii) joacă un rol central în configurarea activităților de timp liber.

Identitatea personală și socială sunt descrise în legătură cu aceste variabile pe parcursul lucrării, identitatea culturală și etnică fiind mai puțin explorate în cadrul acestei cercetări.

Referitor la pregătirea în vederea tranziției spre viața independentă, o parte a tinerilor se percep bine pregătiți pentru tranziția spre viața adultă, pentru a face față rolurilor și responsabilităților vieții adulte, susținuți de un fundament identitar stabil, coerent, axat pe angajamente clare; în timp ce alți tineri necesită sprijin suplimentar pentru tranziția spre viața adultă (Arnett, 2000; în Schwartz et al., 2010).

Conturând în linii mari caracteristicile tinerilor din asistență maternală care au atins un stadiu de dezvoltare identitară propice pentru o tranziție eficientă la viața independentă, putem spune că sunt orientați spre scopuri de viață pragmatice, fiind motivați preponderent intrinsec cu privire la aceste scopuri.

Pentru a observa dacă apar diferențe semnificative între asistența maternală și îngrijirea de tip rezidențial, au fost realizate câteva analize comparative cu date obținute de la tinerii din sistem rezidențial. Au fost sesizate câteva diferențe domeniu-specifice, detaliate în cadrul fiecărei secțiuni a cercetării, dar per ansamblu putem spune că nu se remarcă diferențe globale puternice asupra caracteristicilor identitare ale tinerilor studiați.

În cea de-a doua secțiune a acestei cercetări am investigat diverse aspecte ale tranziției tinerilor spre viața adultă/independentă, văzută prin prisma tinerilor care au crescut în sistem de protecție, beneficiind de plasament la asistent maternal.

Referitor la abilitățile de viață independentă dobândite, tinerii din asistență maternală par să aibă o percepție pozitivă asupra acestora. Deși se consideră bine pregătiți pentru aspectele pragmatice de viață independentă, tinerii par să se simtă mai puțin pregătiți din punct de vedere emoțional. Acest aspect ar putea fi asociat cu nerezolvarea anumitor traume din trecut, asociate cu ruptura suferită în relație cu familia naturală sau cu alte persoane de referință, la instituirea sau pe parcursul măsurii de protecție. Apropierea momentului unei noi rupturi e posibil să reactiveze o parte din gândurile și emoțiile asociate cu evenimentele negative trecute, care au fost insuficient prelucrate. Pe de altă parte, îngrijirea de tip familial tinde în unele situații să fie excesiv de protectivă, tinerii fiind protejați de anumite experiențe negative pe care le-ar experimenta în alte condiții. Acest lucru face ca abilitățile lor emoționale de a gestiona situații stresante majore să fie insuficient exersate, nevoia de sprijin din partea adultului fiind în continuare accentuată.

Ariile de optimizare în serviciile de protecție ar include: facilitarea relațiilor cu familia naturală pe parcursul perioadei petrecute în sistem, plasarea unor copii de vârstă mai apropiată în aceeași familie de asistență maternală, stimularea independenței și a unui grad mai ridicat de autonomie încă din perioada plasamentului, stabilitatea și aprofundarea relației cu asistentul social responsabil de caz.

Tranziția la viața independentă ar putea fi facilitată prin oferirea de instruire și sprijin cu privire la finalizarea educației, găsirea unui loc de muncă și a unei locuințe, dar mai ales prin facilitarea suportului social. Nevoia de suport social atât la părăsirea sistemului cât și după începerea vieții independente a fost o temă recurentă în discursul tinerilor din asistență maternală.

Cu privire la barierele pe care le întâmpină în această etapă de viață, participanții din studiul nostru au surprins atât bariere sistemice, cât și individuale în tranziția spre viața independentă.

Soluțiile propuse de tineri vizează continuitatea serviciilor destinate să îi sprijine în domeniul educațional, ocupațional sau locativ cel puțin pe o perioadă de câteva luni după părăsirea sistemului, continuitatea suportului social primit din partea familiei de plasament, oferirea unor servicii de consiliere și mentorat precum și o participare mai activă a tinerilor la planificarea vieții independente, atât la nivel individual, cât și prin intermediul unor organizații ale tinerilor.

Prezenta cercetare are multe puncte tari, constituind un reper atât pentru înțelegerea în anumitor aspecte privind dezvoltarea identitară a tinerilor aflați cu măsură de plasament la asistent maternal cât și pentru dezvoltarea și implementarea unor programe eficiente de pregătire pentru tranziția la viața independentă.

Concluzii ale cercetării privind asistenții maternali

Scopul studiului nostru a fost să evaluăm în ce măsură asistența maternală reușește să se adreseze nevoilor tinerilor aflați în plasament și să fie eficientă pe parcursul măsurii de protecție specială cât și în vederea pregătirii pentru tranziția spre viața independentă. Având în vedere că pentru tinerii aflați în plasament, asistenții maternali sunt cei care îndeplinesc rolul parental de bază, am studiat funcționarea familiilor de asistență maternală în principal prin prisma teoriei sistemice dar și a altor teorii relevante pentru relația părinte-tânăr. Funcționarea parentală în contextul sistemului familial produce consecințe proximale și distale asupra funcționării tinerilor aflați în îngrijire.

Modalitatea prin care diverse variabile familiale sau parentale influențează relația părinte-tânăr poate fi descrisă pe baza a două mecanisme de bază. Pe de-o parte, comportamentele parentale promovează modele pentru tineri (e.g. de responsabilitate socială sau grijă pentru ceilalți). Pe de altă parte, părinții care încurajează atât independența cât și calitatea relațiilor familiale susțin o continuitate între copilărie și adolescență, facilitând integrarea în viitoarele roluri specifice vârstei adulte. Adaptarea tinerilor la noile cerințe de viață și tranziția acestora la vârsta adultă sunt în mod cert facilitate de anumite comportamente parentale, dar procesul prin care acest lucru se realizează include proprietățile dinamice ale relației părinte-tânăr în contextul sistemului familial aferent (Collins & Laursen, 2004).

În cadrul acestei cercetări am explorat maniera în care serviciile de asistență maternală funcționează în viața tinerilor care beneficiază de această măsură de protecție. În prima fază am investigat funcționarea sistemelor familiale de asistență maternală deoarece practicile parentale la care tinerii din plasament au fost expuși produc consecințe directe atât asupra dezvoltării identitare a acestora cât și asupra achizițiilor pe care ei le dobândesc în vederea unei bune adaptări la viața independentă în momentul părăsirii sistemului de protecție.

În cadrul primei secțiuni a cercetării am explorat aspectele relației asistent maternal-tânăr care au un rol atât de mediere cât și de moderare a efectelor asupra evoluției tinerilor. Efectul moderator se remarcă în influența anumitor comportamente parentale specifice asupra funcționării și dezvoltării copilului/tânărului, în timp ce rolul mediator apare mai ales la confruntarea sistemului familial cu diverși stresori.

Pe baza datelor obținute nu se remarcă probleme marcante (de intensitate clinică) a funcționării sistemului familial de asistență maternală. Se remarcă atât puncte tari cât și puncte de vulnerabilitate, pe baza cărora putem formula câteva concluzii:

- strategiile de rezolvare de probleme sunt structurate, proactive, axate pe rezolvarea imediată a problemelor.

- strategiile de coping sunt mixte, asistenții maternali par să dețină un repertoriu divers de strategii – atât de rezolvare a problemelor practice cât și de rezolvare a emoțiilor negative. Datele sugerează că participanții dețin strategii de reducere a stării de activare emoțională (*arousalului*) fapt ce le permite o abordare mai eficientă asupra problemelor cu care se confruntă, atât în cadrul sistemului familial cât și în afara acestuia. Cu toate acestea, în anumite cazuri, abordarea problemelor emoționale ale tinerilor aflați în plasament sugerează existența unor dificultăți în procesarea anumitor emoții negative în relație.

- comunicarea pare eficientă în cadrul sistemului familial, mesajele circulând facil între membrii familiei. Mai multe studii longitudinale au arătat că un nivel ridicat al comunicării bidirecționale și acceptării în relația părinte-tânăr sunt corelate pozitiv cu dezvoltarea maturității psihosociale (Collins & Laursen, 2004).

- rolurile în cadrul sistemului familial sunt preluate în mod disproporționat de către asistentul maternal. Tinerii par să fie implicați în diverse activități cotidiene ca și membri activi ai sistemului familial. În ceea ce privește situațiile mai complexe și procesele

decizionale, puterea este polarizată în cadrul sistemului familial înspre asistentul maternal și soțul/soția acestuia – posibil și ca reminiscență a modelului tradițional de familie dar și ca variabilă asociată cu asumarea responsabilități profesionale cu privire la tânărul aflat în plasament.

- se remarcă abilitatea familiilor de asistență maternală de a facilita dezvoltarea unor relații de atașament structurate și stabile cu tinerii aflați în plasament. Siguranța și afecțiunea primite în relația cu părinții sunt asociate cu un nivel mai ridicat al încrederii în sine, al explorării identitare și al confortului în relațiile sociale în general (Jackson et al., 1998).

- la domeniul controlului comportamental în cadrul sistemului familial se remarcă anumite limite, cum ar fi practicile parentale cu tendințe spre cicăleală. Aceste practici nu sunt eficiente în relațiile cu tinerii, unde părintele trebuie să dea dovadă de flexibilitate și claritate. Cu toate acestea, datele privind funcționarea sistemului familial nu sugerează o perturbare marcantă a funcționării familiale. Este posibil ca tendința spre acest tip de practici să fie specifică și contextului cultural, motiv pentru care este mai acceptată social, atât în cadrul familiilor din populația generală cât și a celor din programul de asistență maternală.

- convingerile parentale funcționale corelează cu un nivel ridicat de autoeficacitate, fiind un factor protectiv în relația cu tinerii din plasament, tinerii care sunt expuși unui parenting rațional având șanse mai mari de a se adapta cu succes cerințelor vieții independente.

Funcționarea eficientă a familiilor de asistență maternală este corelată cu vârsta mai înaintată a asistenților maternali. Timpul mai lung petrecut în profesie asociat cu dobândirea unui nivel mai ridicat de cunoștințe și abilități (e.g. colaborarea cu mai mulți specialiști, experiența îngrijirii mai multor copii, participarea la diverse programe de training etc.) este probabil o variabilă cheie în obținerea acestor consecințe pozitive.

Pe de altă parte, selecția asistenților maternali la angajare se face pe baza unor criterii de eficiență parentală (e.g. abilități parentale ridicate). Aceste calități parentale prezente *a priori*, dublate de o experiență profesională în domeniul asistenței maternale par să faciliteze implementarea unor servicii de îngrijire adecvate.

Nu în ultimul rând, o altă variabilă care intervine în acest proces o reprezintă chiar tinerii în cauză. Relația părinte-copil/tânăr este una bidirecțională. Tinerii, influențează la rândul lor comportamentele parentale precum și funcționarea familiei în care se află (O'Connor & Scott, 2007). Acest lucru devine cu atât mai evident odată cu ieșirea din copilărie, când individul începe să negocieze balanța relațiilor între grupul de prieteni și familie, decidând deseori în mod voluntar înspre ce sferă de influență dorește să adere. Astfel, atât în construirea programelor de intervenție cât și de optimizare a serviciilor de asistență maternală, tinerii ar trebui să aibă o participare activă.

Așa cum se poate observa pe parcursul lucrării, există însă și domenii care mai necesită optimizare și training. În acest scop ar putea fi crescut suportul organizațional oferit asistenților maternali prin: contact regulat cu specialiștii care lucrează pe caz, munca în echipă, training și consiliere atât pentru asistentul maternal cât și pentru familia acestuia, perioade de respiro pentru asistentul maternal etc. (Triseliotis, Borland & Hill, 2000, în Boldiș et al., 2012).

În cadrul celei de-a doua secțiuni a acestei cercetări am investigat perspectiva asistenților maternali cu privire la pregătirea tinerilor aflați în plasament în vederea tranziției spre viața independentă. Participanților la cercetare li s-a solicitat să își exprime opinia atât cu privire la funcționarea sistemului de protecție în general cât și cu privire la rolul lor în pregătirea tinerilor din plasament pentru inserția socio-profesională consecutivă părăsirii sistemului de protecție.

Pe baza analizării datelor obținute se conturează câteva concluzii. Participanții incluși în acest studiu consideră că:

- pregătirea tinerilor pentru viața independentă funcționează relativ bine, fiind necesară optimizarea anumitor paliere ale pregătirii vocaționale și completarea demersului de pregătire pentru aspecte sociale și culturale. Majoritatea respondenților tind să fie focuși pe domeniile educațional și ocupațional, probabil pentru că rolul acestora e prioritar pentru o bună inserție socio-profesională. Alte studii au înregistrat rezultate similare (Ellis, 2004) care arată că părinții *foster* sunt de obicei mulțumiți de pregătirea tinerilor pentru viața independentă și de serviciile care există în acest sens.

- majoritatea asistenților maternali se implică activ în pregătirea tinerilor pentru viața independentă, inclusiv în formularea unor scopuri sau luarea unor decizii educaționale/de carieră, cu toate acestea pregătirea oferită de ei în acest domeniu trebuie dublată de intervenția specialiștilor și serviciilor de specialitate în domeniul orientării vocaționale.

Rezultate similare au adus și alte studii care arată că asistenții maternali consideră că e parte din rolul lor profesional să se implice și să îi susțină pe tineri în continuarea educației (Johnson, 2015, p. 34), în dezvoltarea abilităților de viață de bază și în orientarea spre domeniul ocupațional (Brayfield, 2006).

- e importantă menținerea legăturii cu tinerii chiar și după ieșirea din sistemul de protecție. Respondenții sunt interesați să ofere tinerilor în principal suport emoțional dar și instrumental (îndrumare în rezolvarea problemelor, cazare până la găsirea unei locuințe stabile etc.) Rezultatele sunt similare cu ale unui alt studiu, care s-a adresat atât tinerilor cât și personalului din sistemul de protecție, indicând că principala preocupare a respondenților era nevoia și importanța suportului emoțional pentru tineri la părăsirea sistemului de protecție (OACAS, 2006).

- principalele dificultăți cu care se confruntă tinerii sunt găsirea unui loc de muncă, a unei locuințe și lipsa sprijinului din partea altor adulți. Un alt studiu care a evaluat perspectiva asistenților maternali asupra problemelor presante pe care tinerii le întâmpină la părăsirea sistemului de protecție arată preocupări similare: găsirea unei locuințe, lipsa instruirii pentru dezvoltarea abilităților practice de viață, lipsa asigurărilor de sănătate, lipsa suportului din partea adulților după ce tinerii ies din program (Irizarry-Fonseca, 2011).

- soluțiile trebuie să vină din mai multe surse. Conform datelor obținute de la participanții la acest studiu, o conjugare a eforturilor asistenților maternali cu cele ale statului dar și ale altor actori relevanți ar duce la o adaptare de succes a acestor tineri la cerințele vieții independente.

Asistenții maternali și soții/soțiile acestora au o percepție preponderent pozitivă asupra pregătirii tinerilor pentru viața independentă, dar consideră că barierele sistemice – legate de politicile privind locuințele pentru tineri, de ocuparea forței de muncă sau de programele de sprijin (e.g., programe de instruire, de mentorat) pentru tineri – au un efect negativ asupra funcționării independente a tinerilor după părăsirea sistemului de protecție.

Din perspectiva acestor adulți, pregătirea tinerilor pentru viața independentă trebuie să înceapă cât mai timpuriu astfel încât aceștia să aibă timp să își dezvolte și exerseze abilitățile necesare pentru viața independentă.

Datele obținute sugerează nevoia ca instituțiile care pot juca un rol activ în integrarea socio-profesională a tinerilor să realizeze un parteneriat solid, în care participarea tinerilor să fie valorizată și în funcție de care să fie configurate deciziile și inițiativele care îi privesc (e.g. parteneriatul între DGASPC, autoritățile locale, agențiile de forță de muncă, reprezentanții din domeniul privat și nonguvernamental și tinerii care urmează să părăsească sistemul de protecție).

Datele obținute indică atât puncte tari ale funcționării serviciilor de asistență maternală, cât și puncte vulnerabile asupra cărora am realizat diverse recomandări.

Recomandări finale și propunerea unui model de abordare a pregătirii pentru tranziția spre viața independentă⁷

Plecând de la datele obținute în cadrul acestei lucrări precum și de la perspectiva mai amplă oferită de literatura de specialitate (e.g. Crawford, 2014; Daining & DePanfilis, 2007; Fauth et al., 2012; Fernandez, 2008; Gardner, 2008;; Hughes et al., 2008; Irizarry – Fonseca, 2011; Larimore, 2012; Mares, 2010; Okpych et al., 2015; Pinkerton & Rooney, 2014; Porumb, 2010; World Assembly of Youth, in press), în cadrul ultimului capitol al lucrării am formulat recomandări care pot veni în sprijinul grupurilor de interes, specialiștilor care colaborează cu tinerii din asistență maternală precum și tinerilor aflați în pragul tranziției spre viața independentă. Recomandările noastre fac referire în special asupra tinerilor din asistență maternală, deoarece ei au reprezentat grupul țintă al acestei lucrări. Cu toate acestea, multe dintre recomandări sunt aplicabile și generalizabile pentru toți tinerii din sistem de protecție cu privire la tranziția spre viața independentă.

Recomandările au fost ghidate de câteva *principii de bază*. O parte din aceste principii sunt regăsite și în alte studii care au abordat tranziția tinerilor din asistență maternală spre viața independentă (e.g. Mares, 2010).

a. Recomandările sunt centrate pe tineri, fiind în mare măsură formulate pornind de la nevoile identificate de tineri și doar în plan secundar de cele identificate de adulții care lucrează cu acești tineri.

b. Resursele care sunt în acest moment investite în pregătirea și serviciile tranziționale oferite acestor tineri sunt limitate, astfel recomandările trebuie să țină cont și de contextul actual și maniera de abordare a acestei probleme sociale.

c. Nevoile tinerilor care părăsesc sistemul de protecție sunt complexe și nu ar trebui să fie în sarcina sau responsabilitatea unei singure instituții. Pentru a o abordare corectă a acestei probleme sociale este nevoie de un efort colectiv intersectorial la care să participe reprezentanți din domeniul public, privat și filantropic.

d. Tranziția tinerilor din asistență maternală spre viața independentă trebuie re-evaluată în termenii modificărilor pe care le suferă în ultimii ani pattern-urile tranziționale ale tinerilor din populația generală (e.g. destandardizarea tranziției spre viața adultă). Altminteri, decalajul dintre tinerii din sistem de protecție și cei din populația generală va continua să se adâncească, iar dezavantajele să se accentueze.

Pe baza acestor principii am conturat ideea de parteneriat – ca și posibilitate de abordare a tranziției tinerilor din asistență maternală spre viața independentă. Considerăm că un *model privind parteneriatul și colaborarea între toți actorii implicați* în tranziția spre viața independentă și procesul de integrare socio-profesională a tinerilor care părăsesc sistemul de protecție ar putea facilita generarea de soluții eficiente și adaptate la nevoile acestor tineri.

Modelul propus de noi se bazează pe teoria sistemică și urmărește abordarea tinerilor care părăsesc sistemul de protecție ca parteneri activi în planificarea și susținerea tranziției spre viața independentă. Considerăm că tinerii din asistență maternală reprezintă o resursă principală în generarea unor soluții și inițiative eficiente în ceea ce privește serviciile și programele de pregătire și susținere pre și post-tranziționale.

Acest model permite orice tip de colaborări și intersectări între grupurile de interes, furnizorii de servicii și utilizatorii implicați, cum ar fi: rolul universităților în trainingul furnizorilor de servicii, rolul comunității în susținerea politicianilor locali pentru stabilirea

⁷ Secțiuni din acest capitol au fost publicate în Boldiș, I., Tomlinson, P. (2014). Reunification of the children from foster care with the biological families. A short investigation regarding Romanian biological parents' characteristics. *Revista de Asistență Socială*. Anul XIII, Nr. 1/2014.

unui număr limitat de priorități și abordarea unor probleme și soluții pragmatice cu privire la tinerii din sistem de protecție, rolul a diverse organizații publice, private sau nonguvernamentale în implementarea unor programe de sprijin și training pentru familiile biologice, în realizarea unor programe educaționale tranziționale pentru tineri dar și pentru adulții cu care aceștia colaborează, în dezvoltarea unor servicii tranziționale prietenoase pentru tineri, adecvate nevoilor lor (e.g. mentorat, monitorizare suportivă) etc.

În generarea acestui model, am utilizat cadrul conceptual oferit de Brennan (2009) în analiza de business (fig. 3).

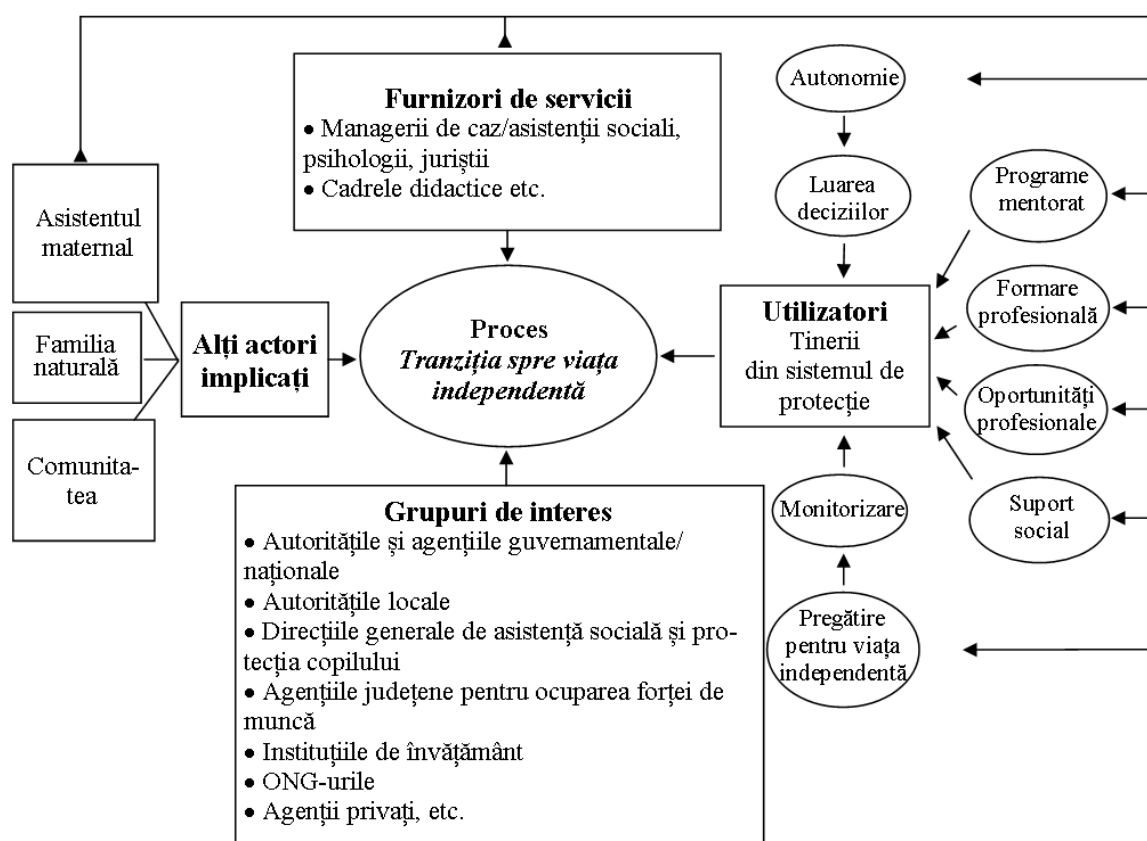

Figura 3. Alocarea unui rol activ tinerilor care părăsesc sistemul de protecție în planificarea tranziției spre viața independentă și în configurarea serviciilor, inițiativelor și deciziilor care îi privesc (alături de ceilalți actori implicați)

Tranziția tinerilor din sistem de protecție la viața independentă implică posibilități multiple pentru o creștere constructivă a potențialului acestor tineri – spre exemplu, autoritățile naționale și locale precum și agențiile de dezvoltare comunitară pot include tinerii care părăsesc sistemul de protecție în programele și facilitățile de dezvoltare urbană sau rurală, făcând astfel mult mai vizibil rolul lor în societate.

Conform modelului nostru, inițiativele, eforturile, soluțiile pentru acești tineri trebuie să fie conjugate, augmentate și susținute reciproc, atât la nivel local cât și național. Crearea unui context în care acest lucru să se întâmple nu este o sarcină ușoară. Este necesară o strategie unitară de coordonare și colaborare în generarea unui răspuns intersectorial sustenabil. Aceasta implică definirea unor cerințe specifice pentru fiecare actor sau grup de interes implicat și implementarea lor într-o manieră mandatorie. Pentru aceasta însă, este nevoie de un acord comun asupra cine are puterea de a face aceasta și recunoașterea acelor poli de putere ca fiind legitimi.

În baza acestui model, am formulat o serie de recomandări generale și specifice pe care le-am dezvoltat în cadrul lucrării.

Contribuțiile cercetării

Scopul tezei a fost să exploreze și să descrie cât mai amplu dinamica procesului de pregătire și tranziție spre viața independentă, în cazul tinerilor din sistemul de protecție care beneficiază de plasament la asistent maternal. Deși cele două cercetări realizate prezintă și limite, prezenta teză aduce contribuții semnificative atât în plan teoretic cât și practic.

Prima cercetare își aduce contribuția teoretică pentru înțelegerea anumitor aspecte privind dezvoltarea identitară a tinerilor aflați cu măsură de plasament la asistent maternal cât și contribuția practică pentru dezvoltarea și implementarea unor programe eficiente de susținere și facilitare a procesului de pregătire pentru tranziția spre viața independentă. Acolo unde a fost posibil, pe baza datelor obținute conjugate cu informațiile relevante din literatura de specialitate, am formulat recomandări în scopul de a augmenta validitatea ecologică a datelor.

Cercetarea asupra tinerilor din asistență maternală are o contribuție majoră și prin faptul că atât completarea chestionarelor cât și parcurgerea interviurilor sau discuțiilor de grup constituie un exercițiu de explorare a propriilor angajamente identitare și de conectare a acestora cu domeniile majore de viață. Diverse studii aduc date relevante în acest sens. Hulleman și Harackiewicz (2009) arată că parcurgerea unor exerciții care le-au reamintit adolescenților de angajamentele pe care le aveau a creat un efect pozitiv asupra realizărilor din acel an școlar. Bundick (2011) într-un studiu realizat pe studenți a arătat că aplicarea unui interviu privind motivele intrinseci aferente celor mai importante scopuri de viață ale tinerilor a exercitat un efect pozitiv asupra satisfacției de viață a participanților (sentimentului de sens asupra propriei vieți) (Yeager et al., 2012).

O altă contribuție majoră a cercetării o constituie participarea tinerilor și centrarea pe a face vizibilă percepția lor asupra acestei tranziții de viață, asupra ce consideră ei că s-a realizat pentru ei și unde ar fi nevoie de schimbare sau optimizare. Tinerii din sistem de protecție reprezintă un grup vulnerabil, expus deseori prejudecăților și marginalizării sociale. Acest fapt îi determină să nu aibă încredere în ceilalți și să refuze inițiativa, soluțiile sau sprijinul care li se oferă. În multe situații când li s-a spus că se va face ceva în interesul lor, de fapt au fost constrânși să facă ceva neplăcut (e.g. să trăiască departe de familia naturală; să părăsească familia asistentului maternal și să se mute în altă familie sau într-o unitate rezidențială). Acesta este unul din motivele pentru care ei refuză în anumite situații să colaboreze atunci când li se spune că “se va face ceva pentru ei sau în interesul lor”. De aceea, în loc de “a face lucruri pentru ei”, e important să facem lucruri “împreună cu ei”, să colaborăm cu ei pentru a găsi împreună soluțiile optime privind viitorul lor. Pentru aceasta am considerat necesar să culegem date direct de la tineri, pentru a avea o perspectivă mai clară și de profunzime asupra bunăstării lor în contextul serviciilor sociale care li se oferă. Percepțiile subiective ale acestora oferă un feedback important asupra felului în care serviciile de protecție au funcționat pentru ei precum și un reper credibil și legitim asupra eficienței serviciilor de asistență maternală în pregătirea acestor tineri.

Cea de-a doua cercetare își aduce contribuția prin abordarea serviciilor de asistență maternală dintr-o perspectivă multidisciplinară (sociologică, psihologică și de asistență socială). Datele aduse permit înțelegerea dezvoltării identitare a tinerilor din asistență maternală în cadrul sistemelor familiale în care aceștia sunt imersați precum și înțelegerea modalității în care serviciile de asistență maternală funcționează pentru ei, de această dată din perspectiva adulților care le oferă îngrijire. Datele atât cantitative cât și calitative permit

identificarea la nivel practic a punctelor tari ale serviciilor de asistență maternală dar și a secțiunilor care necesită optimizare.

Printre punctele tari ale asistenței maternale s-au remarcat pe parcursul tezei: cunoștințele și strategiile asistenților maternali de rezolvare de probleme, valorizarea emoțională și nu economică a tinerilor aflați în plasament, abilitatea asistenților maternali de a furniza un mediu familial ofertant afectiv care să faciliteze sentimentul de apartenență și stabilirea unor relații de atașament funcționale cu tinerii aflați în plasament precum și implicarea activă a asistenților maternali în pregătirea și asistarea tinerilor din plasament în vederea tranziției la viața independentă. Asistenții maternali susțin pregătirea pentru viața independentă și prin colaborarea permanentă cu specialiștii DGASPC sau prin facilitarea accesului tinerilor la diverse resurse favorabile acestei tranziții.

Un avantaj al tinerilor plasați în aceste familii este că pot beneficia de sprijin din partea familiei de asistență maternală și după părăsirea sistemului de protecție, o parte a asistenților maternali fiind dispuși să le ofere suport emoțional și instrumental și după părăsirea sistemului de protecție (e.g. cazare până la obținerea unei stabilități ocupaționale/profesionale, financiare și rezidențiale a tinerilor – ceea ce nu se aplică în cazul educatorilor din sistemul rezidențial). Acest aspect ar trebui însă reglementat legal deoarece reprezintă un angajament voluntar din partea asistentului maternal care implică multiple resurse. Fiind o strategie de bună practică, ea ar trebui dezvoltată și recunoscută la nivel formal, sistemic (în prezent fiind încurajată printr-o atitudine suportivă doar la nivel informal, familial sau comunitar).

Rezultatele acestui studiu pot avea astfel implicații practice pentru colaborarea cu asistenții maternali și tinerii aflați cu măsură de plasament la aceștia, punctele de vulnerabilitate prezentate putând face obiectul unor programe de training (atât pentru asistenții maternali cât și pentru tineri). Cu privire la punctele tari ale funcționării familiilor de asistență maternală, acestea pot servi ca și model de bune practici pentru asistenții maternali recent atestați, cu puțină experiență profesională. Dezvoltarea unor programe eficiente pentru tinerii din asistența maternală dar și pentru specialiștii domeniul protecției copilului care colaborează cu acești tineri trebuie să țină cont atât de observațiile provenite din practică cât și de datele furnizate de literatura de specialitate – studiul nostru reprezentând un instrument util în acest scop.

Un element de noutate pe care l-a adus acest studiu a fost includerea în grupul participanților și a partenerilor de cuplu ai asistenților maternali. Multe cercetări privind asistența maternală includ doar asistenți maternali (în mod frecvent femei), pe considerentul că sunt persoanele principale care oferă îngrijire. Cu schimbările de climat familial actuale, în care tații tind să își asume un rol mai activ în creșterea copiilor sau chiar să devină asistenți maternali, cercetările ar trebui să le acorde o participare la fel de activă în procesul de culegere și analiză a datelor cu privire la funcționarea sistemului familial și/sau cu privire la copiii/tinerii aflați în plasament (Gomez & Brown, 2007). Așa cum sugerează și datele din studiul de față, soții/soțiile asistenților maternali par să aibă un rol proeminent inclusiv în definirea legăturilor de atașament pentru tinerii aflați în plasament.

Teza aduce contribuții majore și prin propunerea unui model sistemic de abordare a tranziției tinerilor spre viața independentă, tinerii fiind abordați ca parteneri activi în acest proces. Modelul propus de noi poate fi utilizat în dezvoltarea unor programe și politici eficiente destinate acestor tineri. Acest model, susținut de datele prezentate în cadrul lucrării subliniază faptul că procesul de pregătire și suport în vederea optimizării tranziției tinerilor din sistemul de protecție spre viața independentă trebuie să permită un grad ridicat de flexibilitate și o adaptare la nevoile fiecărui tânăr, dar și la contextul economic și social. Totodată, acest proces trebuie să faciliteze o abordare deschisă și adecvată, pentru a încuraja

colaborarea cu acești tineri în scopul realizării unei inserții socio-profesionale de succes a acestora.

Bibliografie

- Angel, B. Ø. (2014). Foster Children's Sense of Sibling Belonging: The Significance of Biological and Social Ties. *Sage Open*, 4(1), 10 p
- Anghel R., Beckett, C. (2007). Skateboarding behind the EU lorry – the experience of Romanian professionals to cope with transition while assisting care leavers. *European Journal of Social Work*, 10(1), pp. 3-19
- Anghel, R., Dima, G. (2008). Romania, în Stein, M., Munro, E. R. (editori) (2008). *Young People's Transitions from Care to Adulthood*. London: Jessica Kingsley Publisher. pp.158-172
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469-480.
- Arnett, J. J. (2007). Emerging Adulthood: What Is It, and What Is It Good For? *Child Development Perspectives* 1(2):68–73.
- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage.
- Beck, U., Beck-Gernsheim, E. (2002). Individualization: Institutionalized individualism and its social and political consequences. London, England: Sage.
- Behl, D. V., Ferreira, S. (2014). Systems Thinking: An Analysis of Key Factors and Relationships. *Unknown Journal*. 36, C, p. 104-109
- Berger, A., Kassinove, H. (1981). Chestionarul de convingeri personale, în David, D. (2007) *Sistem de evaluare clinică*. Romanian Psychological Testing Services. Cluj-Napoca.
- Blatterer, H. (2010). Generations, Modernity and the Problem of Contemporary Adulthood. pp. 10–23. *Contemporary Adulthood: Calendars, Cartographies and Constructions*, edited by J. Burnett. UK: Palgrave Macmillan.
- Blome, W. (1996). What happens to foster kids: Educational experiences of a random sample of foster care youth and a matched group of non foster care youth. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 14(1), 41-53.
- Boldiș, I., Bălaj, M., Boldiș, A., Rusu, A., Ulici, A. (2012). Drepturile copilului. Perspective teoretice și aplicative. Ed. a II-a. Ed. Argonaut: Cluj-Napoca
- Bosma, H. A. (1992). Identity in adolescence: Managing commitments. In G. R. Adams, T. P. Gullotta, & R. Montemayor (Eds.), *Advances in adolescent development*, Vol. 4. Adolescent identity formation (pp. 91-121). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. E. Richardson (Ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, pp. 241–258. Westport, CT: Greenwood Press.
- Branaman, A., Ostroot, A. (2016). Precarious Lives: Identity, Agency, and Uncertainty in the Transition to Adulthood. <http://www.fau.edu/artsandletters/sociology/workshops/>
- Brayfield, M. C. (2006). Foster parent views toward encouraging foster youth to pursue postsecondary education. Unpublished thesis. California State University, Stanislaus, Turlock, California.
- Brennan, K. (ed.) (2009). *A Guide to Business Analysis Body of Knowledge*. (2nd edn). International Institute of Business Analysis
- Brooks, S. (1996). A family systems paradigm for legal decision making affecting child custody. *Cornell Journal of Law & Public Policy*, 6(1) 1–22.
- Buchmann, M. (1989). *The Script of Life in Modern Society. Entry into Adulthood in a Changing World*. Chicago/London: Univ. Chicago Press

- Buchmann, M.C. & Kriesi, I. (2011). Transition to Adulthood in Europe. *Annual Review of Sociology* 37:1, 481-503
- Bundick, M. J. (2011). The benefits of reflecting on and discussing purpose in life in emerging adulthood. *New Directions for Youth Development*, 132, 89–103.
- Câmpean, C. (2004). Criza dezinstituționalizării tinerilor din centrele de plasament. *Revista de Cercetare și Intervenție Socială*, 4, 422-446
- Coleman, J. S. (1990). How worksite schools and other schools reforms can generate social capital: an interview with James Coleman, American Federation of Teachers, pp. 35–45.
- Collins A. W., Laursen, B. (2004) Parent-adolescent relationships and influence. *Handbook of adolescent psychology*. Wiley; New York. pp. 333–348.
- Collins, M. E. (2001). Transition to adulthood for vulnerable youths: A review of research and implications for policy. *Social Service Review*, 75, 271–291. Montgomery
- Collins, N. L., Read, S. J. (1990). Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 644-663.
- Copeland, C. J. (2010). Do Parents Matter? Parental Attachment and Its Effect on Becoming Independent in Emerging Adulthood. Portland State University. <http://www.cpc.unc.edu/projects/addhealth/publications/database/3976>
- Côté, J. (2000). Arrested adulthood: the changing nature of maturity and identity. New York: New York University Press
- Côté, J., Allahar, A. (1996). Generation on Hold: Coming Of Age in the Late Twentieth Century. New York: New York University Press.
- Côté, J., Levine, C. G. (2002). Identity formation, agency, and culture: A social psychological synthesis. Mahwah, NJ: Erlbaum
- Courtney, M. E., Dworsky, A., Cusick, G. R., Havlicek, J., Perez, A., Keller, T. (2007). Midwest Evaluation of the Adult Functioning of Former Foster Youth from Wisconsin: Outcomes at age 21 (Chicago: Chapin Hall at the University of Chicago, 2007), www.chapinhall.org/sites/default/files/ChapinHallDocument_2.pdf
- Courtney, M., Paliavin, I., Grogan-Taylor, A., Nesmith, A. (2001). Foster youth transitions to adulthood: A longitudinal view of youth leaving care. *Child Welfare*, 80, 685-717.
- Crawford, C. (2014). The Link Between Secondary School Characteristics and HE Participation and Outcomes, CAYT Research Report to the Department for Education.
- Crawford, C. (2014). Socio-economic Differences in University Outcomes in the UK: Drop-Out, Degree Completion and Degree Class, *Institute for Fiscal Studies Working Paper* W14/31.
- Crocetti, E., Schwartz, S. J., Fermani, A., Klimstra, T. A., Meeus, W. (2012). A crossnational study of identity statuses in Dutch and Italian adolescents: Status distributions and correlates. *European Psychologist*, 17, 171–181.
- Daining, C., DePanfilis, D. (2007). Resilience of youth in transition from out-of-home care to adulthood. *Children and Youth Services Review*, 29(9), 1158-1178.
- David D. (2006) Metodologia cercetării clinice. Fundamente, Iași: Editura Polirom.
- De Vogler, K. L., Ebersole, P. (1980). Categorization of college students' meaning in life. *Psychological Reports*, 46, 387–390.
- De Vogler, K. L., Ebersole, P. (1981). Adults' meaning in life. *Psychological Reports*, 49, 87–90.
- De Vogler, K. L., Ebersole, P. (1983). Young adolescents' meaning in life. *Psychological Reports*, 52, 427–431.
- Dickens, J., Serghi, C. (2000). Attitudes to child care reform in Romania: findings from a survey of Romanian social workers, *European Journal of Social Work* 3, 3, 247-260.

- Elder, G. H. Jr. (1985). Perspectives on the life course. In *Life Course Dynamics. Trajectories and Transitions, 1968–1980*, pp. 23–49. Ithaca, NY/London: Cornell Univ. Press
- Elder, G. H., Jr, Johnson, M. K., Crosnoe, R. (2003). The emergence and development of life course theory. *Handbook of the Life Course*. New York: Plenum; 2003. pp. 3–22.
- Elder, G. H. Jr, Shanahan, M. J. (2006). The life course and human development. *Handbook of Child Psychology*, pp. 665–715. New York: Wiley
- Eliason, S. R., Mortimer, J. T., Vuolo, M. (2015). The transition to adulthood: life course structures and subjective perceptions, *Social Psychology Quarterly* 78(3):205–227.
- Ellis, K.R. (2004). Foster Parent's Perceptions of Independent Living Services for Youth who Age Out of the System. University of Wisconsin-Stout. <http://www2.uwstout.edu/content/lib/thesis/2004/2004ellisk.pdf>
- Epstein, N. B., Baldwin, L. M., Bishop, D.S. (1983). The McMaster Family Assessment Device. *Journal of Marital and Family Therapy*, 9, 171-180.
- Fauth, R., Hart, D., Payne, L. (2012). Supporting care-leavers' successful transition to independent living. London: NCB Research Centre http://www.princes-trust.org.uk/pdf/NCB_RSCH_9_FINAL_FOR_WEB.pdf
- Fernandez, E. (2008). Unravelling Emotional, Behavioural and Educational Outcomes in a longitudinal Study. *British Journal of Social Work*, 38, 1283-1301.
- Fratu et al., (Dărăbuș, Ș., coord.) (2006). Manual de proceduri privind inserția socio - profesională a tinerilor care părăsesc sistemul de protecție a copilului. Hope and homes for children Romania, Salvați copiii România, București: Europrint
- French, S., Seidman, E., Allen, L., Aber, J. (2006). The development of ethnic identity during adolescence. *Developmental Psychology*, 42(1), 1-10.
- Furlong, A., Cartmel, F., (1997). *Young People and Social Change: Individualization and Risk in Late Modernity*. Open University Press, Buckingham, UK.
- Furstenberg F. F., Kennedy, S., Mcloyd, V., Rumbaut, R., Settersten, R. A. (2004). Growing Up is Harder to Do. *Contexts*, 3(3):33-41.
- Furstenberg, F. F., Rumbaut, R. G., Settersten, R. A. Jr. (2005). On the frontier of adulthood: emerging themes and new directions. *On the Frontier of Adulthood. Theory, Research and Public Policy*, pp. 3–25. Chicago: Univ. Chicago Press
- Gardner, D. (2008). Youth aging out of foster care: Identifying strategies and best practices. Washington, DC: National Association of Counties, 5, <http://www.naco.org/newsroom/pubs/Documents/County%20Management%20and%20Structure/Youth%20Aging%20Out%20of%20Foster%20Care.pdf>
- Gardner, R. (2008). Developing an effective response to neglect and emotional harm to children. http://www.nspcc.org.uk/Inform/research/nspccresearch/completedresearch/DevelopingAnEffectiveResponseToNeglectPDF_wdf56700.pdf
- Gauthier, A. H. (2007a). Becoming a young adult: an international perspective on the transitions to adulthood. *Eur. J. Popul.* 23:217–23
- George, L. K. (1993). Sociological Perspectives on Life Transitions. *Annual Review of Sociology*. Vol. 19:353-373 <https://doi.org/10.1146/annurev.so.19.080193.002033>
- Gomez, C., Brown, V. (2007). Vulnerability, Risk, Protective Factors, and the Quality of Child-Parent Attachment in Foster and Adoptive Families. *Illinois Child Welfare*, 3(1-2)
- Gosh, S. M. (2016). Parental Deprivation and Adolescents Mental Health. *The International Journal of Indian Psychology*. Volume 3, Issue 3, No. 7, DIP: 18.01.122/20160303
- Grossmann, K., Grossmann, K. E., Fremmer-Bombik, E., Kindler, H., Scheuerer-Englisch, H., Zimmerman, P. (2002). The 9 uniqueness of the child-father attachment

- relationship: Fathers' sensitive and challenging play as a pivotal variable in a 16-year longitudinal study. *Social Development* 11:307–331.
- Harden, B. J., Meisch, A. D., Vick, J., Pandohie-Johnson, L. (2008). Measuring parenting among foster families: the development of the Foster Parent Attitude Questionnaire (FPAQ). *Children and Youth Services Review*, 30(8), 879-892.
- Hartman, C. L. (2015). Understanding the leisure experiences of college-attending emerging adults using neo-eriksonian identity theory. All Dissertations. 1501. https://tigerprints.clemson.edu/all_dissertations/1501
- Heckhausen, J. (2002). Developmental regulation of life-course transitions: a control theory approach. *Paths to Successful Development. Personality in the Life Course*, pp. 257–80. Cambridge, UK: Cambridge Univ. Press
- Helve H., Bynner, J. (Eds.). (2007). Youth and Social Capital. London: Tufnell Press.
- Hill, P. L., Turiano, N. A., Mroczek, D. K., Burrow, A. L. (2016). The value of a purposeful life: Sense of purpose predicts greater income and net worth. *Journal of Research in Personality*, 65, 38-42
- Hughes, D. M., Condron, B., Jackson, N., Pitchal, E., Garton, N., Elliott, S. P. (2008). Preparing our kids for education, work and life: A report of the task force on youth aging out of DSS care. Boston, MA: The Boston Foundation
- Hulleman, C. S., Harackiewicz, J. M. (2009). Promoting interest and performance in high school science classes. *Science*. 326:1410–1412.
- Imtiaz, S., Naqvi, I. (2012). Parental attachment and identity styles among adolescents: Moderating role of gender. *Pakistan Journal of Psychological Research*, 27, 241-264.
- Irizarry-Fonseca, L. O. (2011). Foster Care Parents' Perceptions Of Their Foster Care Youth's Self-Efficacy Beliefs. <http://ir.uiowa.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2698&context=etd>
- Jablonska, B, Lindberg, L. (2007). Risk behaviors, victimisation and mental distress among adolescents in different family structures. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 42: 656–663
- Jackson, C., Henriksen, L., Foshee, V. A. (1998). The Authoritative Parenting Index: Predicting health risk behaviors among children and adolescents. *Health Education & Behavior*, 25(3), 319-37.
- Johnson, K. (2015). Exploring foster parents' perceptions of their role in encouraging foster youth to pursue a post-secondary education. California State University, Stanislaus. <https://scholarworks.csustan.edu/bitstream/handle/011235813/860/JohnsonK%20Sp2015.pdf>
- Keniston, K. (1971). Youth and dissent: The rise of a new opposition. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Larimore, K. M. (2012) Preparing at-risk foster adolescents for independent living: preparing to age out of the foster care system. Presented at: NACSW Convention. October, 2012. St. Louis, MO
- Leigh, W.A., Huff, D., Jones, E. F., Marshall, A. (2007). Aging Out of the Foster Care System to Adulthood: Findings, Challenges, and Recommendations. Washington, DC: Joint Center for Political and Economic Studies Health Policy Institute & Black Administrators in Child Welfare. <http://www.jointcenter.org/index.php/content/download/2166/14327/file/Aging%20Out%20of%20the%20Foster%20Care%20SystemFINAL.pdf>
- Letendre, P. (2016) 5 Examples of Defense Mechanisms in Social Prejudice and Discrimination. <https://pauljletendre.com/2016/08/18/5-examples-of-defense-mechanisms-in-social-prejudice-and-discrimination/>

- Malda, M., van de Vijver, F., Srinivasan, K., Transler, C., Sukumar, P., Rao, K. (2008). Adapting a cognitive test for a different culture: An illustration of qualitative procedures. *Psychology Science Quarterly*, 50, 451–468.
- Manso, K. A. F. (2012). Preparation for young people leaving care: The case of SOS Children's Village, Ghana. *Child Care in Practice*, 18 (4), 341–356.
- Mares, A. (2010). An assessment of independent living needs among emancipating foster youth. *Child Adolescence Social Work Journal*, 27, 79–96.
- Meeus, W., van de Schoot, R., Keijsers, L., Schwartz, S. J., Branje, S. (2010). On the progression and stability of adolescent identity formation: A five-wave longitudinal study in early-to-middle and middle-to-late adolescence. *Child Development*, 81, 1565–1581.
- Mills, M., Blossfeld, H. P. (2005). Globalization, Uncertainty and the Early Life Course: A Theoretical Framework. In H. P. Blossfeld, E. Klijzing, M. Mills, K. Kurz (Eds.), *Globalization, Uncertainty and Youth in Society* (pp. 1 - 24). (Routledge Advances in Sociology). London/New York.
- Montgomery, P., Donkoh, C., & Underhill, K. (2006). Independent living programs for young people leaving the care system: The state of the evidence. *Children and Youth Services Review*, 28, 1435–1448.
- Moretti, M. M., Peled, M. (2004). Adolescent-parent attachment: Bonds that support healthy development. *Pediatrics & Child Health*, 9 (8), 551-555.
- Muga, M. (coord.), Racoceanu, N., Alexandrescu, A., Polch, A.B. (2005). Studiu privind situația tinerilor care părăsesc sistemul de protecție a copilului. București: Institutul Național de Cercetare Științifică în Domeniul Muncii și Protecției Sociale
- Mulder, C. H., Clark, W., Wagner, M. (2002). A comparative analysis of leaving home in the United States, the Netherlands and West Germany. *Demogr. Res.* 17: 565–92
- Naccarato, T., DeLorenzo, E. (2008). Transitional youth services: Practice implications from a systematic review. *Child Adolescent Social Work Journal*, 25, 287–308.
- Neagu, G., Petrescu, C. (2017). Methodology for working with young people in rural areas and within the child protection system. <http://iccv.ro/sites/default/files/Methodology.pdf>
- Newkirk, M. J. (2016). The Relationship of Impulsivity to Eating Behaviors and Alcohol Consumption. Murray State Theses and Dissertations. Paper 6. <http://digitalcommons.murraystate.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1004&context=etd>
- O'Connor, T., Scott, S. (2007) Parenting and Outcomes for Children. York: Joseph Rowntree Foundation. www.jrf.org.uk
- OACAS (Ontario Association of Children's Aid Societies). (2006). Youth leaving care: An OACAS survey of youth and CAS staff. Toronto, Ontario, Canada: OACAS. <http://www.oacas.org/about/programs/youthcan/07conference/youthleavingcare07oct25.pdf>.
- Okpych, N. J. (2015). Receipt of independent living services among older youth in foster care: An analysis of national data from the U.S. *Children and Youth Services Review*, 51, 74–86.
- Osterling, K. L., Hines, A. M. (2006). Mentoring adolescent foster youth: promoting resilience during developmental transitions. *Child & Family Social Work*, 11(3), 242-253.
- Pecora, P., Kessler, R., O'Brien, K., White, C., Williams, J., Hiripi, E., et al. (2006). Educational and employment outcomes of adults formerly placed in foster care: Results from the Northwest Foster Care Alumni Study. *Children and Youth Services Review*, 28, 1459–1481.

- Peterson, R., Green, S. (2009). Families first – keys to successful family functioning: communication. <http://pubs.ext.vt.edu/350/350-092/350-092.html>
- Pinkerton, J., Rooney, C. (2014) Care Leavers' Experiences of Transition and Turning Points: Findings from a Biographical Narrative Study. *Social Work and Society*. 12, 1, 12 p
- Pop, E.I. (2015). Dinamica identității în context educațional la adolescenți și adulți emergenți. Universitatea Babeș-Bolyai. Facultatea De Psihologie Și Științe Ale Educației. Teză de doctorat.
- Porumb (Ciobriș), E-M. (2010). Traiectorii de viață ale tinerilor care au crescut în centre de plasament. Universitatea Babeș-Bolyai Cluj Napoca. Facultatea De Sociologie Și Asistență Socială. Teză de doctorat.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster
- Rasaili, T. R., Titus, C. M. (2007). Reunification – 'a reality or an impossible dream?': The perspectives of swedish child care and foster family social workers. <https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/4609/1/Complete%20final%20thesis%202.pdf>
- Rosa, H. (2013) Foster parents' perceptions of adolescents in foster care. California State University, Stanislaus. <http://stanislaus-scholarworks.calstate.edu/bitstream/handle/10211.3/142948>
- Rubin, K.H., Chung, O.B. (Eds.) (2006). *Parental Beliefs, Parenting, and Child Development in Cross-Cultural Perspective*. London, UK: Psychology Press.
- Ryan, C. E., Epstein, N. B., Keitner, G. I., Miller, I. W., Bishop, D. S. (2005). *Evaluating and treating families: The McMaster approach*. New York: Routledge
- Schoeni, R. F., Ross, K. E. (2005). Material Assistance from Families During the Transition to Adulthood. In Settersten, R. A., Furstenberg Jr., F. F., Rumbaut, R. (Eds.) *On the Frontier of Adulthood: Theory Research and Public Policy*, Chicago: University of Chicago Press.
- Schwartz, S. J., Coté, J. E., & Arnett, J. J. (2005). Identity and agency in emerging adulthood: Two developmental routes in the individualization process. *Youth & Society*, 37, 201–229
- Schwartz, S. J., Unger, J. B., Zamboanga, B. L., Szapocznik, J. (2010). Rethinking the concept of acculturation: Implications for theory and research. *American Psychologist*, 65, 237-251.
- Schwartz, S. J., Donnellan, M. B., Ravert. R. D., Luyckx, K., Zamboanga, B. L. (2012). Identity development, personality, and well-being in adolescence and emerging adulthood: Theory, research, and recent advances. In I. B. Weiner (Series Ed.), R. M. Lerner, A. Easterbrooks, J. Mistry (Vol. Eds.), *Handbook of Psychology*, vol. 6: Developmental Psychology. New York: John Wiley and Sons.
- Schwarzer, R., & Jerusalem, M. (Eds.). (1999). *Skalen zur Erfassung von Lehrer- und Schülermerkmalen: Dokumentation der psychometrischen Verfahren im Rahmen der Wissenschaftlichen Begleitung des Modellversuchs Selbstwirksame Schulen*. Berlin: Freie Universität Berlin.
- Shanahan, M. J. (2000). Pathways to adulthood in changing societies: variability and mechanisms in life course perspective. *Annu. Rev. Sociol.* 26:667–92
- Shanahan, M. J., Porfeli, E. (2002). Integrating the life course and life-span: formulating research questions with dual points of entry. *J. Vocat. Behav.* 61:398–406
- Sheehy, A.M., Ansell, D., Correia, P., Copeland, R. (2000). *Promising practices: Supporting the transition of youth served by the foster care system*. Baltimore, MD: Annie E. Casey Foundation, http://www.nrcys.ou.edu/nrcyd/publications/pdfs/promising_practices-1.pdf.

- Showalter, S. M., Wagener, L. M. (2000). Adolescents' meaning in life: A replication of De Vogler and Ebersole (1983). *Psychological Reports*, 87, 115–126
- Skelton, T., (2002). Research on youth transitions: some critical interventions. In: Cieslik, M., Pollock, G. (Eds.), *Young People in Risk Society: The Restructuring of Youth Identities and Transitions in Late Modernity*. Ashgate, Aldershot, UK, pp. 100–116.
- Sobotka, T., Toulemon, L. (2008). Overview chapter 4: changing family and partnership behaviour: common trends and persistent diversity across Europe. *Demogr. Res. Spec. Collect.* 7, 19(6): 85–138
- Sobrinho, L. G., Duarte, J. S., Paiva, I., Gomes, L., Vicente, V., Aguiar, P. (2012). Paternal deprivation prior to adolescence and vulnerability to pituitary adenomas. *Pituitary*, 15:251–257
- Stone, W., Gray, M., Hughes, J. (2003). *Social Capital at Work: How Family, Friends and Civic Ties Relate to Labour Market Outcomes*. Australian Institute of Family Studies, Melbourne (Research Paper 31).
- Thornberry, T. P., Ireland, T. O., Smith, C. A. (2001). The importance of timing: The varying impact of childhood and adolescent maltreatment on multiple problem outcomes. *Development and Psychopathology*. 13: 957–979
- Triseliotis J., Borland, M., Hill, M. (2000). *Delivering Foster Care*. British Agencies for Adoption and Fostering, London
- Tronchim, W. (2006). Qualitative methods. <http://www.socialresearchmethods.net/kb/qualmeth.php>
- Van Breda, A. D., Marx, P., Kader, K. (2012). *Journey into independent living: A grounded theory*. Johannesburg, RSA: University of Johannesburg and Girls & Boys Town South Africa.
- Van Ryzin, M. J., Mills, D., Kelban, S., Vars, M. R., Chamberlain, P. (2011). Using the bridges transition framework for youth in foster care: Measurement Development and Preliminary Outcomes. *Children & Youth Services Review*, 33, 2267-2272.
- Walsh, F. (2011). Family resilience: A collaborative approach in response to stressful life challenges. In S. Southwick, D. Charney, B. Litz, M. Freedman (Eds.), *Resilience and mental health: Challenges across the life span* (pp. 149-161). New York: Cambridge University Press.
- Wattenberg, E., Kelley, M, Kim, H. (2001). When rehabilitation ideal fails: A study of parental rights termination. *Child Welfare*, 80(4), 4.
- Wittmayer, J. M., Avelino, F., van Steenbergen, F., Loorbach, D. (2017) Actor roles in transition: Insights from sociological perspectives. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 24, 45–56
- World Assembly of Youth (in press) Youth and leisure time activities. Report. http://www.way.org.my/files/youth_issues/Youth%20and%20Leisure%20Time%20%20Activities.pdf
- Worth, N. (2009). Understanding Youth Transition as ‘Becoming’: Identity, Time and Futurity. *Geoforum*, 40, 1050-1060.
- Yeager, D. S., Bundick, M. J., Johnson, R. (2012). The role of future work goal motives in adolescent identity development: A longitudinal mixed-methods investigation. *Contemporary Educational Psychology*. 37:206–217.
- Zimmer-Gembeck, M. J., Mortimer, J. T. (2006) Adolescent work, vocational development, and education. *Review of educational research* 76 (4), 537-566

ANEXE

Anexa 1 - Ghid de interviu urmărit în cadrul focus-grupului cu tinerii din asistență maternală

Care sunt planurile tale pentru viitor, pentru momentul când vei părăsi sistemul de protecție?

Ce alegeri intenționezi să faci în continuare, pe plan educațional sau profesional?
Din ce motiv ai face aceste alegeri și nu altele?

Care moment crezi că va fi dificil în cursul acestei tranziții?
Ce te-ar putea ajuta să îl depășești cu bine?

Cunoști alte persoane care au părăsit sistemul de protecție?
Cum e viața lor acum?

În ce a constat pregătirea ta pentru viața independentă până în acest moment?
Ce consideri că știi deja și ce ar mai fi nevoie să înveți pentru a te adapta cu succes la viața pe cont propriu?

Dacă te gândești la tine ca persoană, cu cine te identifici/asemeni cel mai mult?
Cu familia ta naturală sau cu familia în care te afli în prezent?

Care e persoana de care te simți cel/cea mai apropiat/ă?
Ce a făcut această persoană pentru tine?
Crezi că veți menține legătura și după ieșirea din sistem?

Unii oameni acordă o mare importanță etniei, religiei și culturii. Cât de importante sunt aceste aspecte pentru tine?

S-a întâmplat vreodată să te simți discriminat(ă) din cauza acestor aspecte sau din cauză că nu ai crescut alături de familia ta naturală?

Dacă te gândești la alți tineri ca și tine, care se află în sistem de protecție, ce crezi că ar trebui făcut pentru ca lucrurile să fie mai bune pentru ei?

Dar pentru tine?

Ce soluții sau sugestii ne-ai propune pentru tinerii care urmează să părăsească sistemul de protecție, astfel încât tranziția lor spre viața independentă să fie cât mai ușoară?

Anexa 2 – Relația dintre timp liber, vârstă și relațiile sociale

Tabelul 1- Relația dintre modalitățile de petrecere a timpului liber și vârsta tinerilor din sistemul de protecție

Vârsta	Sursa variației	Suma pătratelor	Grade de libertate	Media pătratelor	F	Sig.
Prietenii	Intergrup (externă)	1.050	8	.131	1.472	.177
	Intragrup (internă)	8.830	99	.089		
	Totală	9.880	107			
Colegii	Intergrup (externă)	1.130	8	.141	1.466	.179
	Intragrup (internă)	9.537	99	.096		
	Totală	10.667	107			
Familia naturală	Intergrup (externă)	2.135	8	.267	3.807	.001**
	Intragrup (internă)	6.939	99	.070		
	Totală	9.074	107			
Asistentul maternal/ Educatorul	Intergrup (externă)	2.816	8	.352	2.059	.047*
	Intragrup (internă)	16.924	99	.171		
	Totală	19.741	107			
Singur	Intergrup (externă)	.485	8	.061	1.783	.089
	Intragrup (internă)	3.367	99	.034		
	Totală	3.852	107			

* semnificativ la pragul de 0.05. ** semnificativ la pragul de 0.01.

Anexa 2 - Ghid de interviu urmărit cu grupul de asistenți maternali

1. În ce constă procesul de pregătire pentru ieșirea din sistemul de protecție și pentru adaptarea la cerințele vieții independente, pentru tinerii din asistență maternală?

Cât de pregătiți sunt când pleacă din sistem?

Ce credeți că s-ar putea face mai bine pentru ei?

Cât de devreme credeți că ar trebui să înceapă această pregătire?

2. De ce tipuri sau surse de sprijin credeți că au nevoie pentru o tranziție cât mai facilă spre viața independentă și o inserție socio-profesională cât mai rapidă după părăsirea sistemului de protecție?

3. Cunoașteți tineri care au plecat din sistem de protecție?

Ce fel de sprijin au primit după părăsirea sistemului de protecție?

Ce dificultăți au întâmpinat după părăsirea sistemului?

Cum e viața lor acum?

4. Cum i-ați pregătit Dvs. pe tinerii din plasament pentru viața independentă?

Pe ce v-ați axat? (carieră, educație, abilități practice, relații, sănătate, plan emoțional etc.)

5. Ați discutat cu ei despre planurile de viitor pe care le au?

Sunt aceste planuri realiste?

Dvs. ce i-ați îndrumat?

6. Cum văd tinerii viața după părăsirea sistemului de protecție?

7. Cu cine se identifică mai pregnant tinerii din plasament, cu familia Dvs. sau cu familia naturală?

Ce sprijin primesc din partea familiei biologice?

Ați fi dispuși să le oferiți sprijin pe termen lung, și după părăsirea sistemului de protecție?

În ce fel?

8. Ce soluții sau sugestii ne-ați propune pentru tinerii care urmează să părăsească sistemul de protecție, astfel încât tranziția spre viața independentă să fie cât mai ușoară?